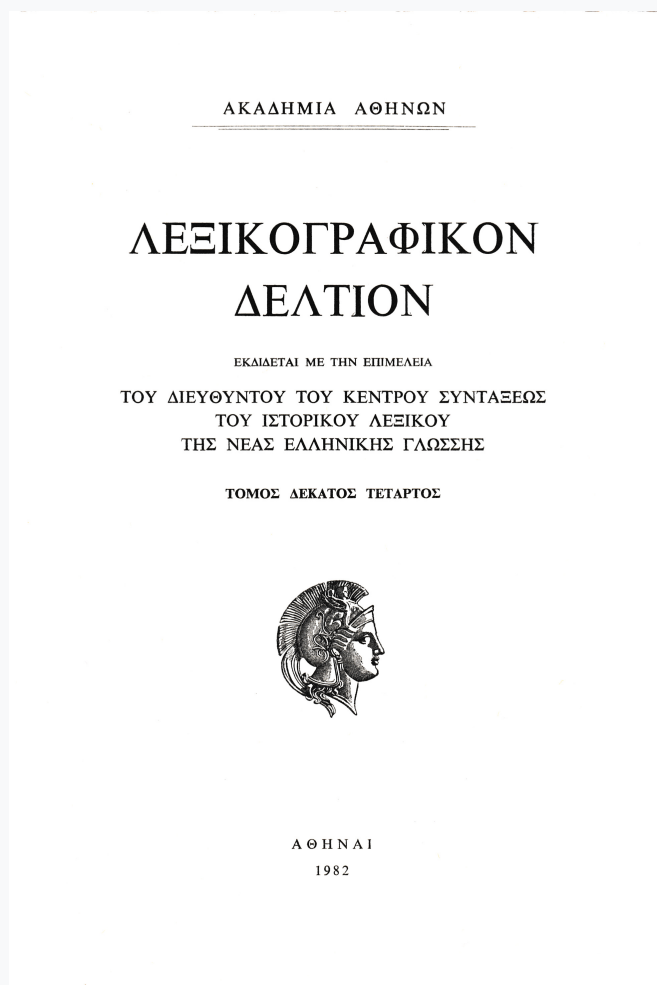

Lexicographic Bulletin

Vol 14 (1982)

Lexicographic Bulletin

Έτυμολογικά ανάλεκτα

Costas Karapotosoglou

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1982

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE

14 (1982)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1982

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1

Διευθυντής : ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α. ΚΡΕΚΟΥΚΙΑΣ

ACADÉMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RÉDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)

129, Bd Sygrou - 1, rue V. Dipla. Athènes

Directeur : DÉMÈTRE A. KRÉKOUKIAS

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Δημητρίου Α. Κρεκούκια</i> : Ἀρχαιοπινῆ στοιχεῖα στὸ ἀγροτοποιο- μενικὸ λεξιλόγιο τῆς Λήμνου.....	5- 19
<i>Δημητρίου Α. Κρεκούκια</i> : Ἀρχαιοπινῆ ὀνόματα φυτῶν στὸ γλωσ- σικὸ ἰδίωμα τῆς Ἰκαρίας.....	21- 26
<i>Χριστοφόρου Γ. Χαραλαμπάκη</i> : Τὸ πρόβλημα τῶν ἰδιωματικῶν στοιχείων στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία.....	27- 51
<i>Christoph Charalambakis</i> : Forschungsbericht über die sprach- wissenschaftlichen Studien in Griechenland (1971-1980).	53- 85
<i>Ἀγαπητοῦ Γ. Τσοπανάκη</i> : Ἑτυμολογικά.....	87- 99
<i>Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου</i> : Ὁ Γλωσσικὸς Ἀτλας τῆς Ἑλλάδος. Νέοι προσανατολισμοί.....	101-121
<i>Ἀναστασίας Κατσίκη-Γκιβάλου</i> : Τὸ οὐσιαστικὸ καὶ τὸ ρῆμα στὴν ποίησι τοῦ Κ. Π. Καβάφη.....	123-141
<i>Ἐλευθερίας Γιακουμάκη</i> : Ἡ γλῶσσα τῆς «Ὀδύσσειας» τοῦ Ν. Καζαντζάκη.....	143-167
<i>Σταύρου Γ. Κατσουλέα</i> : Τὰ ἐπαγγελματικά, σκωπτικά καὶ τοπικά ἐπώνυμα τῆς Βλάστης τοῦ νομοῦ Κοζάνης.....	169-194
<i>Ἀγγέλου Γ. Ἀφρουδάκη</i> : Ἀπὸ τὸ τοπωνυμικὸ τῆς ΒΔ. Γορτυνίας	195-240
<i>Ἀντωνίου Μπουσμπούκη</i> : Σύνταξι τοῦ ἄρθρου μὲ ἐπιρρήματα στὴ νέα Ἑλληνικὴ καὶ τὴν Ἀρωμουνικὴ (Κουτσοβλαχικὴ).....	241-242
<i>Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου</i> : Ἡ σημερινὴ γλωσσικὴ κατά- στασι στὸ νομὸ Πιερίας.....	243-254
<i>Ἀναστασίας Κατσίκη-Γκιβάλου</i> : Ἡ φύσι τοῦ λεκτικοῦ συμβόλου	255-262
<i>Κώστα Καραποτόσογλου</i> : Ἑτυμολογικὰ ἀνάλεκτα.....	263-288
Ἐκθεσι διαγωνισμοῦ τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1980.	289-298

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ

Περιθωριακές σημειώσεις στο Λεξικό του Du Cange αποτέλεσαν τή βάση για τὸ σχηματισμὸ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ μελετήματος ποὺ ἀναφέρεται στὴ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ· οἱ σημειώσεις ἀφοροῦσαν τὶς λέξεις ζάγανος, τζουράκιον καὶ τσαγανός, ποὺ ἂν καὶ ἔχουν διατυπωθεῖ ὀρισμένες ἀπόψεις γιὰ τὸ ἔτυμο τῶν λέξεων, δὲ νομίζω ὅτι ἦταν οὐσιαστικές, γιὰτὶ παρουσίαζαν σημεῖα ποὺ εἶχαν ἀνάγκη βελτίωσης ἢ καινούργιας προσέγγισης, ὕστερα προστέθηκαν καὶ οἱ λέξεις καρπούσι καὶ κούζα. Προσπάθησα νὰ λάβω ὑπόψη μου ὅ,τι ἔχει γραφτεῖ τόσο στὴν ἑλληνικὴ ὅσο καὶ στὴν ξένη βιβλιογραφία γιὰ κάθε θέμα.

ζάγανος

1. ζάγανος ὁ ¹, εἶδος κυνηγετικοῦ γερακιοῦ μὲ χρωματιστὲς κηλίδες στὸ πτίλωμά του. Ἡ λ. ἀπαντᾷ στὸν «Πουολόγο» ², ὅπου διαβάζουμε: «μὴ ὀρίσω τὸν ἱέρακα εἶτα καὶ τὸν πετρίτην, τὸν ζάγανον τὸν φοβερὸν, εἶτα τὸν γέρον φάλκον»· τὸ «Ὁρνεσόφιο» ³ ἀναφέρει: «Ὁ ζάγανος ὀφείλει εἶναι μακρύλαμνος, αἱ δυσωμίαι αὐτοῦ πλατέαι, κοντὰ τὰ μηρία καὶ τὰ καλάμια τῶν ποδιῶν αὐτοῦ, οἱ δάκτυλοι αὐτοῦ μακροί, ἢ οὐρὰ αὐτοῦ ἀπλωμίστη καὶ ὡς ἂν παχνισμένη, ὁ σφόνδυλος αὐτοῦ μακρὸς, κεφάλιν μικρὸν καὶ πλατὺ, ἢ μίτη αὐτοῦ λεπτή· χρῶμα δὲ τὸ μαῦρον ἢ τὸ λεγόμενον καστανὸν [ἢ καὶ κιχλάτον]· κακόγνωμοι γὰρ εἰσιν οἱ τὰ τοιαῦτα χρώματα ἔχοντες, πλὴν δυνατοί· ὀφείλεις δὲ διδόναι συχνότερον πρὸς τοὺς ζαγάνους ἀγριοπούλια ἢτοι περιστέρια τρυγόνια καὶ ἕτερα ὅμοια», καὶ στὸ «Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου» ⁴ περιέχονται οἱ στίχοι: «Πάντες διασκορπίζονται ἐν μέσῳ τοῦ δρυμῶνος ὡς ζάγανος καὶ σταυραετός, ζυφθερογυρευτᾶδες». Τῆ λ. ἔχει ἀποθησαυρίσει ὁ Du Cange ⁵, ὁ Π. Βλαστός ⁶ καὶ διασώζεται στὴν

1. Ἰω. Ν. Καλλέρη, Ἀνάλεκτα λεξικογραφικά, Λεξικογραφικὸν Δελτίον 8, 1958, 36, ὑπ. 3.

2. «Ὁ Πουολόγος», στ. 663, ἔκδ. Stam. Krawczynski, Akademie-Verlag - Berlin 1960.

3. «Ὁρνεσόφιον κελεύσει γεγονότος τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Μιχαήλ», τ. 2, σ. 577, ἔκδ. Rud. Hercher, Claudii Aeliani varia historia epistolae fragmenta, Lipsiae MDCCCLXVI.

4. «Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου», στ. 35, ἔκδ. G. Wagner, Carmina Graeca Medii Aevi, Λειψία 1874, σ. 112-123.

5. Du Cange, Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis, Λουγδοῦνο 1688, ἀνατ. Graz 1958, σ. 455.

6. Πέτρου Βλαστοῦ, Συνώνυμα καὶ συγγενικά, Τέχνες καὶ σύνεργα, Ἀθήνα 1931, σ. 423.

κυπριακή διάλεκτο ως ζάνος⁷: «Τὸ ζάνος⁸ εἶναι τὸ βυζαντινὸν ζαγανὸς ἢ ζάγανος. Καὶ ὀξυπτερίον, πετρίτης, φαλκώνιον κ.λ.π. τὸ ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί... Τὸ χρῶμα τοῦ ξανθὸν μὲ μαῦρα στίγματα εἰς τὸ κορμὶ καὶ μαύρας ραβδώσεις εἰς τὴν οὐράν. Τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦ ὄνομα κατὰ Λινναῖον *Accipiter nisus*».

Ὁ Ν. Χ. Ἀποστολίδης⁹ ταυτίζει τὸ ζάγανος μὲ τὸ *Vultur fulvus*¹⁰ = *Gyps fulvus* = Γύψ ὁ πυρόχρους¹¹, κοινῶς ὄρνιο, κόκκινο ὄρνιο, σκανίτης· ἢ λ. ἀναφέρεται μᾶλλον¹² στὸν Κίρκον τὸν ὀρνιθοφάγον (*Accipiter gentilis*), ποὺ εἶναι πολὺ διαδομένος στὴν Ἀνατολή.

Ὁ Ἀδ. Κοραῆς¹³ ἐτυμολογεῖ τὴ λ. ζαγάριον, ζαγάρι = κυνηγετικὸς σκύλος, ἀπὸ τὸ ἀραβικὸν¹⁴ *Σακάρ* «ὁποῖον εἰς ἐκείνους σημαίνει τὸν ἰέρακα ἢ τὸν γύπα, σαρκοβόρα ὄρνεα, χρήσιμα εἰς κυνήγιον. Ζαγάριον ὠνόμαζαν καὶ οἱ Γραικορωμαῖοι, ὡς ἡμεῖς, τὸν κυνηγετικὸν σκύλον· Ζάγανον δὲ ἄρσ. Δ. καὶ Βαρβαρώτερον, Συγκούριον¹⁵, οὐδέτ. Δ. τὸ κυνηγετικὸν ὄρνεον, καὶ ταῦτα ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγὴν». Ἡ

7. Παύλου Ξιούτα, Κυπριακὴ λαογραφία τῶν ζώων, Λευκωσία 1978, σ. 242-43.

8. Ἡ λ. ζάνος προέρχεται ἀπὸ τὸ ζάγανος μὲ ζέπεσμα τοῦ γ μεταξὺ δύο φωνηέντων. πρβλ.: *λόος, λοῆς, κακολοητής, συλλοῖζομαι*. — Σίμου Μενάρδου, Γλωσσικαὶ μελέται, Λευκωσία 1969, σ. 4. — Χρ. Γ. Παντελίδου, Φωνητικὴ τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων Κύπρου, Δωδεκανήσου καὶ Ἰκαρίας, Ἐν Ἀθήναις 1929, σ. 31-32. — Ὁ Γ. Λουκάς, Λέξεις Κυπριακαί, Γλωσσικαὶ περὶ Κύπρου πραγματεῖαι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, Ἐν Λευκωσίᾳ 1978, σ. 236, ἀναφέρει: «ζάνος (ὁ) = εἶδος ἀρπακτικοῦ ὄρνέου, μικροτέρου τοῦ ἰέρακος καὶ ἔχοντος τὴν ιδιότητα ὡς ἐκεῖνος, ν' ἀρπάζῃ τὰ μικρὰ πτηνῶν = ζαρός».

9. Ν. Χ. Ἀποστολίδης, Ἐπιστημονικὸς καθορισμὸς τῶν ἐν τῷ «Πουλολόγῳ» ἀναφερομένων πτηνῶν, Παρνασσὸς 1, 1896, 136.

10. Ἀντ. Χ. Κανέλλη - W. Bauer, Τὰ ὀνόματα τῶν πουλιῶν τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1973, σ. 63 καὶ 27. — M. Walters, *The Complete Birds of the World*, London 1980, σ. 23.

11. Ν. Γερμανοῦ, «Γύψ», Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκης, τ. 4, σ. 198. — Χαρ. Χατζησαράντου - Ἀντ. Κανέλλη, Κατάλογος τῶν πτηνῶν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὰ κοινὰ τοῦς ὀνόματα, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ «Βουνό» 1947-48 τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁρειβατικοῦ Συνδέσμου, σ. 144.

12. M. Walters, ὁ.π., σ. 24. — Ὁ F. Viré, «Bayzara» (=Ἱερακοτροφία), *Encyclopédie de l'Islam*, τ. 1, Leyde-Paris 1960, σ. 1187, ἀναφέρει: «L'oiseau qui a joui de la plus grande faveur, depuis la plus haute antiquité et à travers tous les pays d'Orient, est, sans contredit, L'Autour, *Accipiter gentilis* et sa sb)sp. *Accip. albidus*, (indif. *bāz*, *shāhbāz*) qui n'appartient pas à l'avifaune des contrées de langue arabe, mais que les marchands apportaient de Grèce, du Turkestan, de Perse et de l'Inde».

13. Ἀδ. Κοραῆς, Ἄτακτα, τ. 5, Ἐν Παρισίοις 1835, σ. 83.

14. Ἡ ἐτυμολόγησις τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἀραβικὸν *صيفر* *s'aqr* = γεράκι, εἶναι ἀνεπιτυχής· τὸ πιθανότερο εἶναι ἢ λ. νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸν *zağar* = ζαγάρι, κυνηγετικὸς σκύλος. Ἡ λ. χρειάζεται ἐξονοχυστικὴ μελέτη γιὰτὶ τὸ ἔτυμο τῆς παρουσιάζει πολλὰ δύσκολα σημεῖα. — Edward William Lane, *An Arabic-English Lexicon*, τ. 4, London 1872, σ. 1705γ. — Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, τ. 2, Heidelberg 1979, σ. 251. — Vl. Georgiev, Iv. Gulubov, J. Zaimov, St. Ilçev, *Bulgarski Etimologičen Rečnik*, τ. 1, Σόφια 1971, σ. 580. — Petar Skok, *Etimologijski Rječnik Hrvatskoga Ili Sprskoga Jezika*, τ. 2, Zagreb 1972, σ. 547.

15. Ἡ λ. *συγκούριον* = εἶδος γερακιοῦ, ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸν *sungur* = γεράκι. — James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, Constantinople 1890, σ. 1195b.—

πηγή θεωρείται ανατολική, αλλά δὲ καθορίζεται ἀπὸ ποιά λέξη προέρχεται ἡ λ. ζάγανος. Ὁ Fr. Miklosich¹⁶ θεωρεῖ ὅτι ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ¹⁷ **شاهین** şahin = Ἰέραξ ὁ μεταναστευτικὸς (*Falco peregrinus*) ἡ λ. şahin¹⁸ ὅμως ἔχει περάσει στὴ νεοελληνικὴ ὡς σαγίνι, σαῖνι, σαχίνι τὸ¹⁹, «εἶδος τι ἰέρακος κατ' ἐξοχὴν ζωηροῦ καὶ εὐκινήτου», Κίρκος ὁ βραχύπους (*Accipiter brevipes*)²⁰, καὶ λόγοι φωνητικοὶ ἀποκλείουν τὴ μεταβολὴ τῆς λ. ἀπὸ shāhīn σὲ ζάγανος. Ὁ Ἐμμ. Κριαρᾶς²¹ ἐτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ τουρκικὸ zağanos²² στὴν τουρκικὴ ἡ λ. zağa-

Γιὰ μιὰ πλήρη παρουσίαση τοῦ θέματος βλ. Gerhard Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, τ. 3, Wiesbaden 1967, σ. 272-77.

16. Franz Miklosich, *Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen* (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch), Nachtrag zu der unter dem gleichen titel im XXIV und XXXV bande der Denkschriften gedruckten, zweite hälfte, Denkschriften 38, Wien 1890, σ. 37 καὶ 195.

17. Ἡ περσικὴ λ. **شاهین** shāhīn = λευκὸ γεράκι, ἀπαντᾷ στὴν παλαιὰ τουρκικὴ ὡς şahān καὶ χωρὶς φωνητικὴ διαφοροποίηση στὴν κοινὴ τουρκικὴ ὡς şahin. — F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, London 1977, σ. 728b. — S. Haim, *New Persian-English Dictionary*, τ. 2, Tehran 1975, σ. 166a. — Tarama Sözlüğü. τ. 5, Ankara 1971, σ. 3644. — New Redhouse Turkish-English Dictionary, Istanbul 1979, σ. 1046. — Ἡ περσικὴ λ. shāhīn προέρχεται ἀπὸ τὴ λ. **شاه** shah = σάχης, βασιλιάς. — Paul Horn, *Grundriss der neupersischen Etymologie*, Strassburg 1893, λῆμμα 772. Ἡ λ. βρίσκεται στὴν ἀραβικὴ ὡς shāhīn = σαῖνι, Ἰνδικὸ γεράκι. — Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, edited by J. Milton Cowan, Wiesbaden 1971, σ. 450b, στὴν ἀρμενικὴ ὡς **շահին** shahēn = yellow legged hawk, aesalon, merlin, sparrow-hawk, Rev. Matthias Bedrossian, *New Dictionary Armenian-English*, 1879, σ. 541a. — Gr. Açarjan, *Etimologičeskij Korennoj Slovar' Armjanskogo jazyka*, τ. 3, Erevan 1977, σ. 485a. — Paul de Lagarde, *Gesammelte Abhandlungen*, Leipzig 1866, σ. 10, ὑπ. 2. — Heinrich Hübschmann, *Armenische Grammatik*, Leipzig 1897, ἀν. 1972, σ. 210, στὴν οὐρντοῦ ὡς shāhīn = A white falcon, a royal falcon; the gerfalcon. — John T. Platts, *A Dictionary of Urdū, Classical Hindī and English*, Oxford 1884, ἀν. New Delhi 1977, σ. 720a. Γιὰ τὶς βαλκανικὲς γλώσσες βλ. Karl Lohotsch, *Etymologisches Wörterbuch der europäischen (Germanischen, Romanischen und Slavischen) Wörter Orientalischen Ursprungs*, Heidelberg 1927, λῆμμα 1764.

18. Ὁ G. Moravcsik, *Byzantinoturcica II*, Berlin 1958, σ. 128, ἀναφέρει: «Das Wort ζάγανος (= sāhīn 'Würgfalche'?)».

19. Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*, τ. 8, 1964, σ. 6453. — Pavlos Georgiadis, *Die lautlichen Veränderungen der türkischen Lehnwörter im Griechischen*, München 1974, σ. 134 καὶ 138. — Στὴν ποντιακὴ διάλεκτο ἡ λ. βρίσκεται ὡς: *σαχινᾶς* ὁ, *σαχίνος* ὁ «τὸ πτηνὸν ἰέραξ». — Α. Α. Παπαδόπουλου, *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς Διαλέκτου*, τ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 268. — Ch. Symeonidis, *Lautlehre der türkischen Lehnwörter im neugriechischen Dialekt des Pontos*, Ἀρχεῖον Πόντου 31, 1971-72, σ. 57 καὶ 116.

20. *Κανέλλη-Bauer*, ὁ.π., λῆμμα 75.

21. Ἐμμ. Κριαρᾶς, *Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς δημώδους γραμματείας 1100-1669*, τ. 7, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 2.

22. Ὁ I. N. Καλλέρης, *Ἀνάλεκτα λεξικογραφικά*, *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 8, 1958, 36 ὑπ. 3, γράφει μὲ προσοχὴ: «Ἐκτὸς ἂν προῆλθε κατ' ἀντιμετάθεσιν ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ ζάγανος, δηλοῦντος εἶδος κυνηγετικοῦ ἰέρακος, οὗτινος τὸ πτίλωμα ἔφερε χρωματιστὰς κηλίδας (τὸ ζάγανος τοῦτο διασώζεται εἰς τὸ Νεοελλην. ἐπώνυμον *Ζαγανιάρις*, ἀντίστοιχον τοῦ *Γερακάρης*, — ὄχι ἐκ τοῦ

nos καὶ zağanos σημαίνει ²³: 1) Ὁ ἐδώδιμος θαλάσσιος καρκίνος (Cancer pagurus). 2) Ἡ κυνηγετικὴ κουκουβάγια ἐκπαιδευμένη σὰ γεράκι (Bubo maximus). Στὴν πραγματικότητά ἔχουμε στὴν τουρκικὴ δύο ἰδιόφθογγα (homonyms), διαφορετικῆς ἀρχῆς τὸ καθένα: 1) zağanos, çağanos ²⁴ (= ὁ θαλάσσιος καρκίνος) < μεσ. ἑλλην. ²⁵ τζαγανός, νεοελλ. τσαγανός = τὸ καβούρι, ὁ θαλάσσιος καρκίνος. 2) Ἡ λ. zağanos (= εἶδος γερακιού) προέρχεται ἀπὸ τὸ μεσ. ζάγανος· ὅπως θὰ δειχθεῖ, πρόκειται γιὰ ἀντιδάνειο τῆς τουρκικῆς.

Στὴν τουρκικὴ ἀπαντᾷ ἡ λ. **زاغوس** zagnus ²⁶ = Name eines Vogels. **زاغوس** ²⁷ espèce de faucon· zağanos ²⁸ = Bir cins doğan = ἓνα εἶδος γερακιού. Ἡ λ. ἐξ αἰτίας τῆς κατάληξης -os θυμίζει παρόμοιες τουρκικὲς λέξεις ἑλληνικῆς ἀρχῆς ²⁹, πρβλ.: isparğos (σπάρος), lisarğos (λήθαργος), sekiros (σκιρος), tolos (θόλος) κλπ. Ἡ τουρκικὴ δανείστηκε τὴ λ. ἀπὸ τὸ μεσ. ἑλλ. ζάγανος, ὅπου ὑπάρχει ταύτιση φωνητικὴ καὶ σημασιολογικὴ, καὶ ἡ ἑλληνικὴ πῆρε τὴ λ. ἀπὸ τὸ περσικὸ ³⁰ **زغن** zaghan = a kite· a black sparrow, ἴσως διὰ μέσου τῆς τουρκικῆς, πρβλ.: τουρκ. ³¹ **زغن** zağan = Ἰκτῖνος ὁ βασιλικὸς (Milvus milvus = Milvus regalis) ἢ Ἰκτῖνος ὁ μέλας (Milvus migrans). Ἡ τουρκοπερσικὴ λ. βρίσκεται καὶ

*σαγανιάρης ἢ τοῦ δαγκανιάρης, ὡς ὑπέθετεν ὁ μ. Φ. Κουκουλές: ἸΑθηνᾶ 53, 1949, 208. Βυζαντ. Βίος καὶ Πολιτ. ΣΤ', 498). Τσαγανός λέγεται ἐπίσης ἐν Κρήτῃ κ. ἄλλ. ἢ τζαγανός (ἤδη μεσν.) ἢ ζαγανός (βλ. Χλωροῦ Α', 861) ὁ καρκίνος, ἰδίᾳ τὸ μικρὸν «καβούρι» τῶν ποταμῶν, τὸ λεῖον καὶ λεπτὸν κέλυφος τοῦ ὁποίου φέρει στίγματα ἐρυθρωπά. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ λεξικὸν τῆς Ἐνετικῆς τοῦ G. Boerio ἀναφέρεται οὖσ. gazanela, σημαῖνον εἶδος κίχλης φερούσης στίγματα χρωματιστὰ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ πτιλώματος τῆς κοιλίας. Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν ὅτι τὸ ἐξ οὗ παράγεται οὖσ. gazano, ἀμάρτυρον εἰς τὰ λεξικά, ἐχρησιμοποιοεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἐνετοκρατίας ἐν Κρήτῃ ὑπὸ παρεμφερῆ σημασίαν. Ταῦτα πάντα ἀποτελοῦν βεβαίως ὑποθέσεις. Μέχρις ἀποδείξεως τῆς ἀληθείας τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τούτων, γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ προέλευσις τοῦ ἐπιθέτου παραμένει σκοτεινὴ».

23. J. W. Redhouse, ὁ.π., σ. 1002a. — New Redhouse, σ. 1269.

24. I. Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, τ. 1, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, σ. 646a. — Ὁ D. J. Georgacas, Turkish Common Names of Aquatic Animals and Fishing Terms of Greek Origin, Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo 20, 1978, λήμμα 145, παραθέτει καὶ τοὺς ἰδιωματικὸς τύπους canos, sāna. Ἡ τουρκ. λ. çağanos = καβούρι, ἐξετάζεται παρακάτω.

25. *Εὐάγγ. Μπόγκα*, Τὰ εἰς τὴν Τουρκικὴν, Περσικὴν καὶ Ἀραβικὴν δάνεια τῆς Ἑλληνικῆς, ἸΑθηνᾶ 55, 1951, σ. 81 καὶ 110. — G. Meyer, Türkische Studien I, Wien 1893, σ. 21-22. — D. J. Georgacas, ὁ.π., λήμμα 145.

26. Julius Th. Zenker, Dictionnaire Turc-Arabe-Persan, Leipzig 1866-76, ἀνατ. 1979, σ. 476a.

27. M. Pavet de Courteille, Dictionnaire Turk-Oriental, Paris 1870, σ. 332.

28. Türkçe Sözlük, Istanbul 1943, σ. 655.

29. A. A. Παπαδόπουλου, Τὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς δάνεια τῆς τουρκικῆς, ἸΑθηνᾶ 34, 1932, 19.

30. F. Steingass, ὁ.π., σ. 618a. — S. Haim, ὁ.π., τ. 1, σ. 1014β. — Arif Etik, Farsça-

Türkçe Lügat, Istanbul 1968, σ. 212a: **زغن** zağan = caylak = Milvus (= Ἰκτῖνος).

31. New Redhouse, σ. 1010a. J. W. Redhouse, ὁ.π., σ. 1010a. *Κανέλλη-Bauer*, ὁ.π., σ. 74.

στη ρουμανική³² ὡς *zăgan* = γυπαετός³³, *Milvus rufus*, *Falco milvus*, *Falco rufus*, *Gypaetus barbatus*³⁴. Σχηματικά εἶχαμε τὴν ἀκόλουθη πορεία: περσ. *zaghan* > τουρκ. *zağan* > ἑλλ. ζάγανος > τουρκ. *zağanos*.

καραούσι

2. «καραούσι, τό³⁵, πβλ. «ἐντύθην φορέματα περσικά καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν του εἶχεν καρπούσι περσικὸ μὲ μαργαριτάριν ἐγκοσμημένο καὶ μὲ λιθάρια πολυτίμητα» 173^v. Ἡ λ. πρέπει νὰ σημαίνει κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ, ἓνα εἶδος καπέλου, ὅπως τὸ ἴδιο τὸ κείμενο παρακάτω μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμε, πρβ. «καὶ οὕτως ἐκδύθην Ἀλέξανδρος τὰ πολυτίμητα του φορέματα καὶ τὸ σκιάδι τὸ περσικόν» 175^v. Παρ' ὅλες μου τὶς προσπάθειες δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω τὴν προέλευση τῆς λέξης, τοῦ πιθανῶς νὰ μὴν εἶναι τουρκοπερσική. Ὁ σεβαστός μου φίλος κ. Α. Α. Πάλλης πρότεινε, μὲ πολλὴ ἐπιφύλαξη βέβαια, μιὰ πιθανὴ σύνδεση μὲ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ οὐσιαστικὸ «κυρβασία» (= περσικὸ καπέλο, βλ. Liddell-Scott s. v.). Ὁμοία πιθανὴ ὁμοίω μού φαίνεται καὶ ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξης ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ κάρπασος > λατινικὸ *carbasus* (μουσελίνα, ὕφασμα κατάλληλο γιὰ κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ, γιὰ σκρίκι)». Ὁ Κ. Μητσάκης, πολὺ σωστά, διατυπώνει μὲ διστακτικότητά τις ἀπόψεις του, γιατί ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. ἀπὸ τὸ «κυρβασία» ἢ τὸ «κάρπασος» παρουσιάζει πολλὰ προβλήματα, πού τὴν κάνουν μᾶλλον ἀδύνατη.

Ἡ λ. εἶναι ἀραβικῆς ἀρχῆς³⁶, πρβλ.: **قَالَنْسَوَات** *qalanswat*, *qulansiyat*, *qalsuwat*, *qalsāat* = καπέλο ὑψηλὸ καὶ μυτερό, πού φοριόταν ἀπὸ τοὺς Ἀραβες, μερικὲς φορὲς μόνο, καὶ μερικὲς φορὲς κάτω ἀπὸ τὸ τουρμπάνι. Ἡ λ. ἔχει περάσει στὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸν τύπο: *qalāswat*³⁷ ἢ ἀραβικὴ λ. βρίσκεται στὴν τουρκικὴ ὡς³⁸:

32. *Ἐκτορος Κ. Σαραφίδου*, Λεξικὸν Ῥωμουνουελληνικόν, Constanta 1922, σ. 530.

33. A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie Daco-Romane éléments Slaves, Magyars, Turcs, Grecs-Moderne et Albanais, Francfort 1879, σ. 628. Ὁ Cihac παραθέτει δίπλα στὴν τουρκικὴ λ. *zağan* = milan, καὶ τὴ μεσ. ἑλλ. ζαγάνος = avis venaticae genus. — Lazar Şai-neanu, Influenta Orientală asupra limbii și culturii Române, τ. 2, București 1900, σ. 380.

34. Al. Cioranescu, Diccionario Etimológico Rumano, Biblioteca Filologica, Universidad de La Laguna 1958, λήμμα 9405.

35. Κ. Μητσάκη, Διήγησις περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν μεγάλων πολέμων, Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher 20, 1972, 259-60. — Ὁ Ἑμμ. Κριαρᾶς, ΑΜΕΔΓ, τ. 7, σ. 352, παραπέμπει στὸν Κ. Μητσάκη, ὅ.π.

36. E. W. Lane, ὅ.π., τ. 7, σ. 2558γ - 2559α.

37. R. Dozy, Supplément aux Dictionnaires Arabes, Leyde 1881, τ. 2, σ. 408β. — Ὁ Mevlüt Sarı, El-Mevārid Arapça-Türkçe Lûgat, Istanbul 1980, σ. 1256β, μεταφράζει τὴν ἀραβικὴ λ. *qalansuwat* μὲ τὸ *sapka* = καπέλο, καὶ παραθέτει εἰκονογράφηση τοῦ πράγματος. — Ὁ R. Dozy, Dictionnaire détaillé noms des vêtements chez les Arabes, Amsterdam 1845, σ. 365-71, παρουσιάζει τὸ θέμα βασιζόμενος σὲ χωρία Ἀράβων συγγραφέων.

38. J. Th. Zenker, ὅ.π., σ. 708α. — Ὁ Hüseyin Kâzım Kadri, Türk Lûgati, τ. 3, Istanbul 1943, σ. 830β, παρέχει τὸν τύπο *kalensüve* = *külâh* = κιουλάχι, εἶδος καλύμματος τοῦ κεφαλιοῦ, *kavuk* = κάβούκι· κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ πού φοροῦσαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἰδιαιτέρως οἱ δερβίσηδες.

kalansuwet, kalansujet, kulansiwet, kulansijet = bonnet, vêtement de tête, coiffure; couronne. Ἡ τουρκοαραβική λ. σχετίστηκε στὴν ἑλληνική μὲ τὸ *καρὰ* καὶ ἔχουμε τὸν τύπο *καραούσι* ἀντὶ γιὰ **καλαούσι*.

κούζα

3. *ακουζα*, ἢ ³⁹· ὑδρία μὲ ἓν οὖς· -φέρει μου δύο κούζαις νερόν, ὑποκ. *κουζούδα* καὶ *κουζοπούλλα*. β) μέτρον χωροῦν ὀκτώ ὀκάδας». Ἡ λ. ἀπαντᾷ στὴ μεσαιωνική κυπριακή μὲ τὸν ὑποκοριστικὸν τύπον *κουζίν* ⁴⁰: «καὶ ἐσυγκέρναν κρασὶν μὲ τὸ νερόν εἰς ἓναν κουζίν, καὶ τὴν νηστικὴν ψάριν καὶ ἄλλον ὄπου νὰ ᾿μπόρησεν». Ὁ R. M. Dawkins γράφει ⁴¹: «Ἔτσι ὁ Fynes Morrison, ὅταν εἶναι στὴν Κύπρον λέει (An Itinerary, Glasgow 1907, τ. 1, σ. 461): ἓνα δοχεῖο κρασιοῦ ποῦ ὀνομάζεται Cuso, κάπως μεγαλύτερον ἀπὸ ἓνα Ἀγγλικὸν βαρέλι. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ λῆμμα τοῦ Σακελλάριου φαίνεται ὅτι τὸ δοχεῖο, ἂν καὶ μέγαλον, εἶναι πῆλινον, καὶ ὄχι κυρίως ἓνα βαρέλι». Ὁ ἀείμνηστος Ν. Ἀνδριώτης ⁴² ἐτυμολογώντας τὴ λ. *κουζουλός* (= ἀνόητος) κατέληξε στὸ συμπέρασμα ὅτι: «Ἡ σημασία αὕτη μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ μεσαιωνικὸν οὖς. *κούζα* ἢ, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ καὶ σήμερον ἐν Κύπρῳ μὲ τὴν σημ. τοῦ πηλίνου ὑδροφόρου ἀγγείου ὁμοίου πρὸς πίθον... σωζόμενος καὶ σήμερον ὑπὸ τὴν ἰδίαν σημασίαν εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ρόδον. Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ἀρσενικὸς πιθανῶς μεγεθυντικὸς τύπος *κουζος* ὁ, πολλαχοῦ τῶν Δωδεκανήσων μὲ τὴν σημασίαν τῆς ὑδροκολοκύνθης». Ὁ Μ. Φιλήντας ⁴³ ἀναφέρει γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λ. *κουζος*: «Ἔτσι λένε στὰ Δωδεκάνησα τὴν «κολοκύνθην τὴν κολυμβητικὴν = *lagenaria vulgaris*» ⁴⁴ ἐκείνην ποῦ ἔχει χοντρὸν χερούλι καὶ σχηματίζει λαιμὸν μεταξὺ χερούλι καὶ κύριον σῶμα. Ἀφτὰ τὰ λέμε: μεῖς *κολοκύθια*, καὶ τὰ χρησιμοποιοῦμε ὡς σαμαντοῦρες στὰ ἀποστημένα δίχτυα καὶ στὰ παραγάδια... Ἡ παραγωγή του ἀπὸ τὸ γαλλ. *courge*. Στὴ γαλλικὴ ⁴⁵ ἢ λ. *courge* [kurz] ἀναφέρεται στὴν Κουκούρβιτα τὴ μέγιστη (Cu-

39. Ἀθ. Α. Σακελλάριου, *Τὰ Κυπριακά*, τ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1891, σ. 608. — Ὁ Γ. Λουκᾶς, *Λέξεις Κυπριακαί, Γλωσσικαὶ περὶ Κύπρου πραγματεῖαι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐκδιδόμεναι ὑπὸ Μενέλαου Ν. Χριστοδούλου*, Ἐν Λευκωσίᾳ 1978, σ. 226, γράφει: «*κούζα* (ἢ) = στάμνα μὲ ἓνα χέρι, χρησιμεύουσα καὶ ὡς μέτρον οἴνου (8 ὀκάδων), ἐκ τῆς ῥ. κου». Βλ. καὶ Χρ. Σ. Κυπριανοῦ - Μεν. Ν. Χριστοδούλου, *Λαογραφικὸν Λεξικόν, ἀνάτυπον ἀπὸ τὸν Γ' τόμον «Τὸ Παγκύπριον γυμνάσιον καὶ ἡ λαογραφία»*, Λευκωσία 1969, σ. 18/98.

40. *Λεοντίου Μαχαίρα*, *Χρονικὸν Κύπρου*, ἔκδ. R. M. Dawkins, τ. 1, Oxford 1932, σ. 544 ⁵.

41. R. M. Dawkins, ὅ.π., τ. 2, σ. 188.

42. Ν. Π. Ἀνδριώτης, *Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικὰ, Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 3, 1941, 62-64.

43. Μ. Φιλήντας, ΓΓΕ, τ. 2, σ. 77.

44. Γιὰ τὴν *Λαγηναρία* τὴν κοινὴν (*Lagenaria vulgaris*) βλ. Α. Σ. Καββάδα, *Εἰκονογραφημένον Βοτανικὸν-Φυτολογικὸν Λεξικόν*, τ. 5, σ. 2241.

45. A. K. Bedevian, *Illustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names*, Cairo 1936, λῆμμα 1270. — Harrap's *New Standard French and English Dictionary, Part One, French-English*, ἔκδ. ἀπὸ τοῦς J. E. Mansion, R. P. L. Ledésert, M. Ledésert, τ. 1, London 1972, σ. c: 107.

curbita maxima). Λόγοι φωνητικοί περιορίζουν τις πιθανότητες να προέρχεται ή λ. από το γαλλ. *courge*, γιατί θα έπρεπε να είχαμε *κοῦρζος και ὄχι κοῦζος, πού είναι ή γνωστή μορφή τῆς λέξης.

Ὁ D. Moutsos⁴⁶ ἀσχολήθηκε με τὸ ἔτυμο τῆς λέξης και ἀναφέρει: «Σύμφωνα με τὸν N. Ἀνδριώτη, ή λ. *κουζουλός* είναι παράγωγο τοῦ *κούζα* 'δοχεῖο χωρίς χέρι· κανάτα' και δὲν είναι συμφυρμός τοῦ *κουλλός* 'μονόχειρας· χωρίς χέρι' και τοῦ *ζουρλός* 'τρελός· παράφρονος' ὅπως πρότεινε ὁ Ξανθουδίδης, ή τοῦ *κουτσός* 'ἀνάπηρος' και τοῦ *ζουλός* 'πιεσμένος' ὅπως πίστευε ὁ Φιλήντας. Παρ' ὅλα αὐτά, ή *κούζα* ἔχει μείνει ἀνεξήγητη ἀπὸ τὸν N. Ἀνδριώτη και δὲν ἔχει γίνει καμιά ἀναφορὰ στο γαλλικὸ *courge*, γεγονός πού δείχνει ὅτι ὁ N. Ἀνδριώτης δὲ δέχεται τὴν ἐξήγηση τοῦ M. Φιλήντα... Στὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς νοτίου Ἰταλίας ή λ. *κουτσός* ἔχει μιὰ παραλλαγή τῆ λ. *κοῦζος* 'μικρός' (πρβλ. *kuzzu* 'piccolo', *kuzza* 'fanciulla, ragazza' τὴν ὁποία ὁ G. Rohlfs σχετίζει με τὸ *κούζα* 'κούκλα' Κάρπαθος. Ὁ Ἀδ. Κοραῆς ἔχει καταγράψει τὸν τύπο *κούτσα* 'κούκλα', πού λαθεμένα ζήτησε νὰ ἐξηγήσει ἀπὸ τὸ **κύσθη* ή **κύσθα*, ὑποθετικές παραλλαγές τοῦ *κύσθος* 'rudenda muliebria'... Για νὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι ή *κούζα* είναι παράγωγο τοῦ *κούτσα*, ἀπαιτεῖται μιὰ ἐξήγηση τῆς μεταβολῆς τοῦ ἤχου *ts* > *z*⁴⁷... Φαίνεται πιθανὸ ὅτι ή *κούζα* 'δοχεῖο' και ή *κούζα* 'κούκλα' καθὼς και τὸ *κοῦζος* 'δοχεῖο· κανάτα' και τὸ *κοῦζος* 'κοντός' είναι ὅλα παράγωγα τοῦ *κουτσός*. Οἱ γλῶσσες τοῦ Ἡσυχίου *κόψα* 'ὕδρια και κοψία' *χύτρα* και τὸ μεσαιωνικὸ σύνθετο *κουτσαγγεῖον* (πρβλ. ἐπίσης *κουτσαγκίον*) 'vasis genus, sic appellatum a sui brevitate' δίνουν τὴν ἐξήγηση για τὴν κατανόηση τῆς σημασιολογικῆς μεταβολῆς ἀπὸ τὸ 'κοντός, κολοβωμένος' στο 'δοχεῖο· κανάτα'... Ὅπως τὸ κυπριακὸ *κουζοκέρας* [*kuzokéras*] προῆλθε ἀπὸ ἓνα πρωιμότερο [*kudzokéras*] 'stump-horned' κατὰ ἓνα παράλληλο τρόπο τὸ [*kudzangíon*] θὰ μπορούσε νὰ δώσει [*kuzangíon*] και με σύντμηση [*kúzos*] ή [*kúza*]. Οἱ γλῶσσες *κόψα* και *κοψία* θὰ πρέπει νὰ γίνουν κατανοητές ὅτι ἔχουν προκύψει ἀρχικὰ ἀπὸ σύνθετα. Θὰ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι, ὅπως ἀπὸ τὸ *κούτσα* 'κούκλα' προέκυψε ή παραλλαγή *κούζα*, ὁμοίως ἀπὸ τὸ **κοψίον*, ὑποκοριστικὸ εἶτε τοῦ *κόψα*, εἶτε τοῦ *κοψία*, θὰ μπορούσε νὰ προκύψει ὁ τύπος *κουζι* (<**κουτζι* < **κουντζιν* < **κουτσίν* < **κοψίον*) ὁ ὁποῖος με τὴ σειρά του θὰ μπορούσε νὰ δώσει τὸ μεγεθυντικὸ *κούζα* (πρβλ. *λακκι* 'τρύπα, λάκκος' > *λάκκα*· *σταμνι* > *στάμνα*)». Ἡ ἔτυμολόγηση τῆς λέξης ἀπὸ τὸ [*kudzangíon*] > **[kuzangíon]* > [*kuza*] με συγκοπὴ τῶν τελευταίων συλλαβῶν είναι ἀβέβαιη, και δὲν πρέπει νὰ γίνεται κατάχρηση αὐτοῦ τοῦ φαινομένου για νὰ ἐρμηνευθοῦν τύποι πού ἔχουν διαφορετικὴ ἐρμηνεία.

46. D. Moutsos, A case of semantic change from 'amputated, defective' to 'insane' in Modern Greek, *Byzantion* 44, 1974, 329-342.

47. Για πληρέστερη ἀνάπτυξη βλ. D. Moutsos, Some observations on a phonological problem of Middle and Modern Greek, *Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung begründet von Adalbert Kuhn* 89, 1976, 235-264. — Σταύρου Μάνεση, Τροπὴ τῶν συμφώνων *τσ* και *τζ* εἰς *σ* και *ζ* εἰς τὰ νότια ἰδιώματα τῆς νέας ἑλληνικῆς, *Λεξικογραφικὸν Δελτίον* 10, 1964-65, 97-179.

τέλος ή παραγωγή από τὸ *κοψίον > *κουτσίν > *κουντζίν > *κουτζί > κουζί > κούζα⁴⁸, παραμένει μιὰ ὑπόθεση μὲ πολλὰ κενά.

Ἡ λ. κούζα προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ⁴⁹ كوزة kūza=σταμνί, κανάτα· ἡ ἀραβικὴ λ. βρίσκεται στὴν ἰσπανικὴ⁵⁰ ὡς alcuza (cruche, vase à l'huile) καὶ χωρὶς τὸ ἄρθρο couza: «vasos vitreos, couza Irake».

τζαγανός-τσαγανός

4. Ὁ Ὀππιανός (Ἀλιευτικὰ Α', 280, ἔκδ. F. S. Lehrs, Παρίσι MDCCCLI) ἀναφέρει: «Ἐν κείνῃ γενεῇ καὶ καρκίνοι εἰσὶν ἀλλήται». ὁ Σχολιαστὴς⁵¹ ὑπομνηματίζει, ὡς ἐξῆς, τὸν ἀνωτέρω στίχο: «Γενεῇ τῶν καράβων καὶ ἀστακῶν, ἐν ἐκείνῃ τῇ γενεᾷ τῶν καράβων (τῶν ἀστακῶν, τῶν καρίδων καὶ τῶν παγούρων). καρκίνοι· ἰδιωτικῶς τζαγανοί· ἀλλήται· πλανῆται. Ὁ Du Cange⁵² ἀποθησαύρισε τὴ λ. καὶ γράφει: «Τζαγανός, Cancer, ex Hispanico Zangano, Scholiastes Oppiani lib. I. Halieut. v. 280. καρκίνοι, ἰδιωτικῶς τζαγανοί». Ἡ λ. χρησιμοποιοεῖται στὴ νεοελληνικὴ κυρίως ὡς τσαγανός· τὸ ἔτυμο τῆς λέξεως εἶναι σκοτεινόν, παρὰ τίς προσπάθειες ποὺ ἔχουν γίνεαι. Ὁ Ν. Π. Ἀνδριώτης⁵³ παράγει τὸ νεοελληνικὸ τσαγανός ὁ, κάβουρας, ἀπὸ τὸ μεσαιων. τσαγανός, χωρὶς νὰ μνημονεύει τὴν ἔτυμολογία τοῦ Du Cange, ἴσως γιὰ τὴ θεωρεῖ ἀναξιόπιστη. Ὁ Κ. Α. Παπαχρίστος⁵⁴ ἀναφερόμενος στὸ ἔτυμο τῆς μεσαιωνικῆς λ. παρατηρεῖ: «προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰσπαν. zangano = νωθρός, βραδύς. Ἀπὸ τὸ ἑλλην. τσαγανός ἴσως εἶναι τὸ τουρκ. çaganoz». Πρέπει νὰ ἀποφεύγουμε νὰ υἱοθετοῦμε ἔτυμολογίες, ποὺ ἐνῶ φαίνονται πειστικές, ὅταν τὸ θέμα ἐξετασθεῖ καλύτερα, ἀποδεικνύονται ἀβέβαιες.

48. Ὁ Στ. Ἀλεξίου, Ἀδυναμίες τοῦ νεοελληνικοῦ ἔτυμολογικοῦ, τόμος «Μνήμη Γεωργίου Ι. Κουρμούλη», Ἀθήναι 1979, σ. ἀνάτυπου 1-13 [= Γλωσσικὰ Μελετήματα, Ἀθήνα 1981, IV, σ. 4] ἀναφέρει: «Ἀλλὰ κούζα εἶναι ἀπλὰ ἡ κούτσα, «τὸ κουτσὸ σταμνί» καὶ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει συγγένεια πρὸς τὸ κουζουλός, ἀλλὰ ὄχι σχέσι παραγωγικὴ εἰδικὰ ἀπὸ τὴν κυπριακὴ λέξι».

49. R. Dozy, Supplément, τ. 2, σ. 506β. — Ellious Boethor-Ibed Gallab, Dictionnaire Francais-Arabe, τ. 1, Caire 1871, σ. 280, λ. cruchon, petite cruche. — Ἡ ἀραβικὴ λ. kūza εἶναι περσικῆς ἀρχῆς: kūza, An earthen bottle with a long narrow neck for water; a gugglet. F. Steingass, Pers.-Engl., σ. 1061α. — Ὁ S. Telegdi, Essais sur la phonétique des emprunt Iraniens en Araméen Talmudique, Journal Asiatique 226, 1935, 245, ἔδειξε τὴν ὑπαρξὴ τῆς περσικῆς λ. kūza, παχλαβὶ kūz, στίς σημιτικὲς γλωσσες: ἀραμ. kuzā, συριακ. kuzā, μαντεαν. kuza = κανάτα. — M. J. MashKour, A Comparative Dictionary of Arabic, Persian and the Semitic Languages, τ. 2, Tehran 1975, σ. 785αβ.

50. Dictionario Escolar de la Lengua Española, Bibliograf 1979, σ. 25: «Alcuza. Vasija de forma cónica en que se tiene el aceite (= λάδι). — R. Dozy-W. H. Engelman, Glossaire des mots Espagnols et Portugais dérivés de l'Arabe, Leyde 1869, ἀνατ. 1974, σ. 96. — G. B. Pellegrini, Gli Arabismi nelle Lingue Neolatine, τ. 1, Brescia 1972, σ. 58.

51. Σχόλια εἰς τοῦ Ὀππιανοῦ τὰ Ἀλιευτικὰ, ἔκδ. U. Cats Bussemaker, Παρίσι MDCCCXLIX, σ. 277, στ. 280.

52. Du Cange, ὁ.π., σ. 1555.

53. Ν. Π. Ἀνδριώτη, ΕΛ, σ. 381.

54. Κ. Α. Παπαχρίστου, Νεοελληνικὰ ἔτυμολογικά, Βυζαντινὰ 8, 1976, 304. Τὴν ἴδια ἄποψη ἔχει ἐκφράσει ὁ Σκ. Βυζάντιος, Λεξ. τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλλ. διαλ., 1874³, σ. 484.

Στὴν ἰσπανικὴ ἢ λ. *zangano* προφέρεται ὡς ⁵⁵ [‘Θangano ἢ ‘Sangano], γεγονὸς ποὺ περιορίζει ἢ ἴσως κάνει ἀδύνατη τὴ φωνητικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἰσπανικοῦ [θa ἢ sa] σὲ τζ [dz]. Δὲ γνωρίζω ἄλλες λέξεις τῆς ἐλληνικῆς, ποὺ νὰ εἶχαν αὐτὴ τὴ φωνητικὴ μεταβολή, προσερχόμενες ἀπὸ τὴν ἰσπανικὴ. Ἡ λ. *zangano* σημαίνει ⁵⁶: 1) κηφήνας (μέλισσα). 2) κηφήνας, τεμπέλης. 3) κουτός, βλάκας. 4) μπελάς. 5) κατεργάρης. Ὁ μεγάλος Ἀδ. Κοραῆς ⁵⁷ γράφει: «canere, τζαγανός, Α. Καρκῖνος, Ἑλλ. Ὁ Δουκάγγιος παράγει τὸ Τζαγανός ἀπὸ τὸ Ἰσπανικὸν Zangano. Ἄλλ’ οἱ Ἰσπανοὶ ὀνομάζουσι τὸν Καρκῖνον cangrejo. Τὸ δὲ Zangano σημαίνει εἰς αὐτοὺς τὴν ἀργὴν μέλισσαν, τὴν ὀνομαζομένην Κηφήνα». Ὑπάρχει σημασιολογικὸ χάσμα μεταξὺ τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς ἰσπανικῆς λέξεως, ποὺ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ γεφυρωθεῖ. Ὁ Du Cange ⁵⁸ παραθέτει τὴ λ. στηριζόμενος σὲ ἔκδοσιν τοῦ 1597, ἀσφαλῶς ἢ λ. πρέπει νὰ χρησιμοποιόταν ἀπὸ παλαιότερα, ἴσως ἀπὸ τὸν δέκατο τέταρτο αἰῶνα. Ἡ ἰσπανικὴ λ. *zangano* «macho de la abeja» χρονολογεῖται ⁵⁹ ἀπὸ τὸ 1495· μὲ βεβαιότητα μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε τὴν ἐλληνικὴ λ. παλαιότερη ἀπὸ τὴν ἰσπανικὴ. Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα εἶναι ἀπορριπτικὰ γιὰ τὴν παραγωγή τῆς λ. ἀπὸ τὰ ἰσπανικά.

Ὁ Κ. Οἰκονόμος ⁶⁰ γράφει: «Ἐτερον δὲ πάντῃ τὸ Σ. ζογκλός = ὄγκυλος, ἀγκύλος (ἄγκος, ὄγκος, ἀγκός, ἀγκύς), ὅθεν καὶ τὸ ἀρχαῖον ζαγκλός, καὶ ζάγκλη, καὶ ζόγκος δὲ λέγεται ἀπλούστερον (ὄγκος, ὄγκός, ὄγκυς) καὶ παρά τισι βαρβαρικώτερον, τζαγγός, ὅθεν καὶ τὸ Ἰταλ. Zanco (στρεβλός, ἀριστερός)· πρόσθετος καὶ τὸ Σ. τζαγανός (ὁ παρ’ ἄλλοις, κάβουρας) = ζαγανός, ἀντὶ ἀγανός, ὅθεν καὶ τὸ Ἰσπαν. Zangano (ἄγω, ἀγνύω, παρ’ ὃ καὶ τὸ ἄγκος, ὄγκος, ancus, uncus, ἀγκύλος), ὡς ἀγκυλοχῆλης ἀμέλει τοι ὁ καρκῖνος». Ὁ Ἀδ. Κοραῆς ⁶¹ θεωρεῖ ὅτι: «Τῶν δὲ καρκῖνων διπλοῦν ἔχομεν ὄνομα, τοὺς Καβούρους καὶ τοὺς Τσαγανούς. Καὶ τοῦτο μὲν ἴσως παρὰ τὸ Στεγανός (μεταθέσει τῶν ἀρχικῶν συμφώνων καὶ τροπῇ τοῦ φωνήεντος, κατὰ τὸ Ἐχῖνος, Ἀχινός), τοῦ κοινοῦ πᾶσι τοῖς ὀστρακοδέρμοις ἐπιθέτου οἰκωθέντος τοῖς καρκῖνοις». Ὁ J. E. Kalitsounakis ⁶² πιστεύει ὅτι ἢ λ. μᾶλλον σχετίζεται

55. M. A. Pei - S. Ramondino, *The New World Spanish-English and English-Spanish Dictionary*, 1968, σ. 540.

56. Collins Spanish-English and English-Spanish Dictionary, London 1971, σ. 600. — Dicc. escol., σ. 765. — Simon and Schuster’s Concise International Dictionary English-Spanish, Spanish-English, New-York 1975, σ. 1354.

57. Ἀδ. Κοραῆ, Τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα συγγραμμάτια, τόμος πρῶτος περιέχων ὕλην Γαλλογραικικοῦ λεξικοῦ καὶ τὰς ἐν τῷ λεξικῷ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἰδιογράφους τοῦ Κοραῆ σημειώσεις, ἐπιμ. Ἀνδρέου Ζ. Μαμούκα, Ἐν Ἀθήναις 1881, σ. 54.

58. Du Cange, ὁ.π., *Index Auctorum*, σ. 60: «Scholiastes Oppiani, ex edit. 1597».

59. Joan Corominas, *Breve Diccionario Etimológico de la Lengua Castellana*, Madrid 1976, σ. 621.

60. Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμου, *Δοκίμιον περὶ τῆς πλησιεστάτης συγγενείας τῆς Σλαβονο-Ρωσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν*, τ. 3, Ἐν Πητρούπολει 1828, σ. 327-28.

61. Ἀδ. Κοραῆ, *Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ περὶ ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς*, Ἐν Παρισίοις 1814, σ. 191.

62. Johannes E. Kalitsounakis, *Mittel- und Neugriechische erklärungen bei Eustathius*, Berlin 1919, σ. 61.

μέ τις γλῶσσες τοῦ Ἡσυχίου: «σάγη ἢ ὅλη πανοπλία. ἢ περιβόλαιον, σκέπασμα», καὶ «σαγγινεύειν θηρεύειν. αἰχμαλωτίζειν. ἢ ἀλιεύειν». Ἡ ἔτυμολογία τοῦ Κ. Οἴκου νόμου εἶναι ἀπίθανη, ἐνῶ λείπει ἡ οὐσιαστικότητα ἀπὸ τις ὑπόλοιπες.

Ἡ λ. τζαγανός, τσαγανός ἀπαντᾷ στὴν ποντιακὴ διάλεκτο ὡς ⁶³ «τζαγάννα ἢ, Κερ. Κοτ. Οἶν. Τραπ. τζαχάνι τό, Ἰν. 1) Τὸ θαλάσσιον ὀστρακόδερμον καρκίνος, κάβουρας. 2) Μετων. ἄνθρωπος ἰσχνός», καὶ στὴν τουρκικὴ ὡς ⁶⁴ چاغوانوس , چافانوس çağanos, çağanoz = καρκίνος, καβούρι, συνών. yengeç = καβούρι, zağanos, canos ⁶⁵, sāna. Ὁ J. Th. Zenker ⁶⁶ θεωρεῖ ὅτι ἡ τουρκικὴ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλλ. τζαγανός, ἐνῶ ὁ G. Meyer ⁶⁷ δέχεται αὐτὴ τὴν ἄποψη, ἀλλὰ παρατηρεῖ συγχρόνως ὅτι: «Der Ursprung des Wortes ist unklar». Στὴ λαζικὴ ⁶⁸ βρίσκεται ἡ λ. çağana = écrevisse (= καραβίδα), ἡ λ. ἔχει καταγραφεῖ ἀπὸ τὸ Batoum καὶ τὴν Ἀθήνα ἢ Ἀτῆνα (Atina). Ἡ ἐξάπλωση τῆς λ. στὴν περιοχὴ τοῦ Εὐξείνου Πόντου περιορίζεται τις πιθανότητες ἔτυμολόγησής τῆς λ. ἀπὸ τις εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες ⁶⁹. ἡ λ. εἶναι ἀνατολικῆς ἀρχῆς ⁷⁰, καὶ μάλιστα ἀντιδάνειο στὴν τουρκικὴ.

Στὰ τουρκικὰ ἰδιώματα ⁷¹ ἀπαντᾷ ἡ λ. çayan, çağana, çağna, çahana, cana, cane, çağana, ciyangaç = 1) σκορπιός. 2) σκολόπενδρα. 3) φίδι. 4) μύδι. 5) κά-

63. Α. Α. Παπαδόπουλου, ΙΑΠ 2, 372.

64. H. K. Kadri, ὁ.π., τ. 2, σ. 385β. — Diran Kélékian, Dictionnaire Turc-Français, Constantinople 1911, σ. 461α. Βλ. καὶ ὑπ. 24.

65. D. J. Georgacas, ὁ.π., λήμμα 145. — Ὁ Α. Ι. Γεωργακάς, Τουρκικὰ ἰχθυωνόμια καὶ ἀλιευτικοὶ ὄροι ἐλληνικῆς ἀρχῆς, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 51, 1977, 583-599, παρουσίασε περίληψη προσεχοῦς ἐργασίας του μετὸν ἴδιο τίτλο, ποὺ θὰ ἀποτελέσει σημαντικὴ συμβολὴ σὲ αὐτὸ τὸν τομέα τῆς γλωσσολογίας. Βλ. καὶ D. J. Georgacas, Ichthyological Terms for the Sturgeon and Etymology of the International Terms Botargo, Caviar and Congeners (A Linguistic, Philological, and Culture-Historical Study), Ἀθήναι 1978.

66. J. Th. Zenker, ὁ.π., σ. 342α.

67. G. Meyer, Türk. St. I, σ. 21.

68. H. Adjarian, Étude sur la langue Laze, Mémoires de la Société de Linguistique de Paris 10, 1898, 156. Ἡ λαζικὴ ἀνήκει στὴν ομάδα τῶν γλωσσῶν ποὺ ἀποτελοῦν τις Νοτιο-καυκάσιες γλῶσσες μαζί μετὰ τὴ γεωργιανὴ καὶ τὴ σβάν. B. Geiger, T. Halasi-Kun, A. H. Kuipers, K. H. Menges, Peoples and Languages of the Caucasus, Mouton 1959, σ. 14-15. — Encyclopédie de la Pleiade, Le Langage, ἐκδ. ἀπὸ τὸν André Martinet, 1968, σ. 1419-21.

69. Γιὰ τις ὀνομασίες τοῦ κάβουρα σὲ διάφορες γλῶσσες, βλ. Arturo Palombi - M. Santarelli, Gli animali commestibili dei mari d'Italia, Milano 1961, σ. 376. — Multilingual Dictionary of Fish and Fish Products, prepared by the Organisation for Economic Co-operation and Development, London 1968, σ. 231.

70. Πρβλ. τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Χ. Π. Συμεωνίδης, Ποντιακὰ ἔτυμα ἀνατολικῆς προέλευσης. Συμβολὴ πρώτη (Α-Λ), Ἀρχεῖον Πόντου 32, 1972-73, 313, καθὼς καὶ τοῦ ἴδιου, Ἡ ἐλληνικὴ ἐπίδραση στὴν τουρκικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ρόλος τῆς ποντιακῆς, Ποντιακὴ Ἔστια, τεῦχος 25, 1979, 19-26. — Ὁ Γ. Ν. Γιαννουλέλλης, Νεοελληνικὲς ἰδιωματικὲς λέξεις δάνειες ἀπὸ ξένες γλῶσσες, Ἀθήνα 1982, σ. 105, ἀναφέρει ὅτι: «Στὰ Περσικὰ ὁ κάβουρας λέγεται chang-ār ἢ khār-chang (khār = ἀγκάθι)». Ἡ ἔτυμολογία τῆς λ. ἀπὸ τὸ περσικὸ chang-ār εἶναι ἀπίθανη, γιατί θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαμε στὴ μεσαιωνικὴ ἐλληνικὴ* τσα(ν)γ(κ)αρ-ός, ἀλλὰ ποτὲ τσαγανός.

71. Derleme Sözlüğü, τ. 3, Ankara 1968, σ. 1096. — Sözlük Derleme Dergisi, τ. 1, Istanbul 1939, σ. 312. — Turgut Günay, Rize ili Agizları (Inceleme-Metinler-Sözlük), Ankara 1978, τ. 313.

βουρας, τσαγανός. Ἡ τουρκικὴ λ. *cayan*, *cağana* κλπ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν ποντιακὴ λ. τζαγάννα, ὅπως πολὺ εὐκόλα θὰ μπορούσε νὰ ὑποθέσει κανεὶς, ἀλλὰ εἶναι τουρκικῆς ἀρχῆς ⁷²: *cađan* = σκορπιός, ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Σκορπιοῦ, μεσ. τουρκ. *cađan* = σκορπιός, τσαγκατάϊ, *cajan* = σκορπιός, τουρκμενικὰ *cajan*, ὀσμανλίδικα *cajan* = σαρανταποδαρούσα, τσαγκατάϊ, *cajban* = σκορπιός, ταταρικὰ τοῦ Καζάν *caiban*, κάζαχικὰ ⁷³ *šajan* = σκορπιός, καραβίδα, καὶ τὸ καρακαλπακικὸ ⁷⁴ **ШАЖА** *šajan* = καραβίδα. Γιὰ τὴ φωνητικὴ σχέση μεταξὺ τοῦ προστριβόμενου *ç* > *s* ὁ K. H. Menges ⁷⁵ ἀναφέρει: «Τὸ προστριβόμενο *ç*-παντοῦ στὴν τουρκικὴ οὐρανικὴ (palatal), χάνει τὸ προστριβόμενο στοιχεῖο του καὶ γίνεται *š* στὶς ἀραλο-κασπιανὲς γλωσσες τῆς βορειοδυτικῆς ομάδας».

Ἡ μεσαιωνικὴ λ. τζαγανός προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ *cayan* = σκορπιός, κάβουρας, ἐνῶ τὸ ποντιακὸ τζαγάννα < τουρκ. *cağana* ἢ μεσαιων. λ. τζαγανός πέρασε στὴν τουρκικὴ ὡς *cağanos*, *cağanoz*, *zağanos*, πρόκειται δηλαδὴ γιὰ ἀντιδάνειο τῆς τουρκικῆς, ὅπως καὶ ἡ λ. *zağanos* = εἶδος γερακιοῦ.

τζουράκιον

5. «τζουράκιον ⁷⁶, *Avis venaticae species*». Σὲ Ὁρνεοσόφιο ἀναφέρεται ⁷⁷: «Τὰ τζουράκια ὀφείλουσιν εἶναι κοντόψια, τετράγωνα, πλατυκέφαλα, φαρδυρῶθωνα, μεγαλόμματα, φυτολόγλωσσα. κρείττονα δὲ τζουράκια τὰ Μελανικιωτικὰ καὶ τὰ Μεστιωτικὰ». Ὁ B. Hemmerdinger ⁷⁸ ἐτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ περσικὸ ⁷⁹ **چَرگ** *chargh* = a bird of the hawk kind· στὴν περσικὴ ἢ λ. **چَرگ** *chargh* ἀπαντᾶ καὶ ὡς **چَرخ** *charkh* ⁸⁰ = 1) lanner (*Falco biarmicus*) = χρυσογέρακας. 2) kestrel (*Falco tinnuculus*) = βραχοκιρκίνεζο. 3) sparrow-hawk = γαλλ. *épervier* = κιχλογέρακας, κοινῶς γεράκι, ξεφτέρι. 4) saker (*Falco cherrug*) = κυνηγογέρακας. Ἡ περσικὴ λ. βρίσκεται στὴν τουρκικὴ ⁸¹ ὡς **چَرگ** *cherg* = τσιχλογέρακο (*Hypotriorchis aesalon*). 2) ἢ κοκκινοπόδαρη πέρδικα. Ἡ περσικὴ λ. *chargh* σχετί-

72. Martti Räsänen, Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkssprachen, Helsinki 1969, σ. 94β. — G. Clauson, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford 1972, σ. 403.

73. Boris N. Shnitnikov, Kazahh-English Dictionary, Mouton 1966, σ. 231. — M. I. Isayev, National Languages in the USSR: Problems and Solutions, Moscow 1977, σ. 85-87.

74. N. A. Baskakova, Russko-Karakalpakskij Slovar', Moskva 1967, σ. 856.

75. Karl H. Menges, The Turkic Languages and Peoples, An Introduction to Turkic Studies, Wiesbaden 1968, σ. 93.

76. Du Cange, ὁ.π., σ. 1573.

77. Claudii Aeliani, ἐκδ. R. Hercher, τ. 2, Lipsiae 1866, σ. 578²⁶⁻³⁰. — Φ. Κουκουλέ, BBII 5, 1952, 396.

78. B. Hemmerdinger, 158 noms communs grecs d'origine iranienne, d'Eschyle au grec moderne, Byzantinoslavica 30, 1969, 32.

79. F. Steingass, ὁ.π., σ. 391α.

80. S. Haim, ὁ.π., τ. 1, σ. 589α.

81. J. W. Redhouse, ὁ.π., σ. 718β.

ζεται⁸² με τὸ παχλαβὶ çark 'Beiname des Vogels Karschift', καὶ τὸ μεσαιωνικὸ περσικὸ çaxr-vāk = πάπια, πρβλ. καὶ τὸ σανσκριτικὸ⁸³ çakra-vākā = τὸ πουλὶ çakra, *Anas casarca*. ὑποτίθεται ὅτι τὰ ζεύγη χωρίζουν καὶ θρηνοῦν κατὰ τὴ νύκτα. Οἱ λέξεις çargh, çark εἶναι ὀνοματοποιημένες⁸⁴, ὅπως ἄλλωστε καὶ τόσα ἄλλα ὀνόματα πουλιῶν⁸⁵.

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. ἀπὸ τὸ περσικὸ çargh εἶναι ἀβάσιμη, γιατί, ἐνῶ στὸ σημασιολογικὸ μέρος δὲν ὑπάρχει πρόβλημα, φωνητικὰ εἶναι ἀδύνατο ἢ περσικὴ λ. νὰ ἐξελίχθηκε σὲ τζουράκιον. Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ⁸⁶ زُرَّاق zurraq = A certain bird used for catching other birds; between the [species of hawk called] بَازِي bāzī and the بَاشِق bāshaq [or sparrow-hawk] or, according to Fr, the white بَازِي bāzī (or falcon)», ὁ M. Sari⁸⁷ ἔχει καταγράψει τὴ λ. zurraq = akdoğan = ἄσπρο γεράκι, ἢ ἀραβικὴ λ. ἀναφέρεται⁸⁸ στὸν Ἑλανον τὸν κυανοῦν (*Elanus caeruleus*). Ἡ λ. ἀπαντᾷ στὴν τουρκικὴ⁸⁹ ὡς zurraq = the hawk, or the white falcon, *Falco gyrfalco*, καὶ στὴν περσικὴ⁹⁰ zurraq = a white sparrow-hawk, merlin. Ἡ ἀραβικὴ λ. zurraq μεταβλήθηκε στὴν ἐλληνικὴ σὲ τζουράκιον με τροπὴ τοῦ ζ > τζ⁹¹. Ὁ S. Fraenkel⁹² πιστεύει ὅτι ἡ λ. zurraq εἶναι περσικῆς ἀρχῆς, ὅπως καὶ οἱ λέξεις بَاز bāz = falcon, بَاشِق bāshaq = sparrow-hawk καὶ شَاهِين shāhīn = σαῖνι.

Στὸ δεῦτερο μέρος τοῦ μελετήματος ἐξετάζονται λέξεις ποὺ ἀπαντοῦν στὰ μικρασιατικὰ ἰδιώματα· τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ὕλικου προέρχεται ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ Βασίλη Ἀναστασιάδη, Τουρκικὲς λέξεις στὸ φαρασιώτικο ἰδίωμα, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν 2, 1980, 33-120, κυρίως ἀπὸ τὶς σελίδες 119-120, ὅπου καταχωρίζονται οἱ ἀνετυμολόγητες λέξεις. Ἴσως στὸ μέλλον κατορθώσω νὰ παρουσιάσω μιὰ ἐκτενέστερη ἐργασία πάνω στὸ ἴδιο θέμα, ὅπου θὰ ἀνιχνεύεται ἢ ἀνατολικὴ προέλευση τῶν διάφορων μικρασιατικῶν λέξεων.

82. P. Horn, Neupersische Schriftsprache, Grundriss der Iranischen Philologie, τ. 1., Strassburg 1898-1901, σ. 23 καὶ 69.

83. Monier Monier-Williams, A Sanskrit-English Dictionary, Oxford 1899, ἀνατ. 1966, σ. 381β.

84. Manfred Mayrhofer, A Concise Etymological Sanskrit Dictionary, τ. 1, Heidelberg 1956, σ. 366 ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

85. Βασίλειου Α. Καλογερά, Ἠχοποιήτες λέξεις καὶ ρίζες στὴν ἐλληνικὴ, Θεσσαλονίκη 1975.

86. E. W. Lane, ὁ.π., τ. 3, σ. 1227γ. — Fr. Miklosich, Die türkischen Elemente, Nachtrag, τ. 2, Wien 1890, σ. 188. — M. J. MashKour, ὁ.π., τ. 1, σ. 330α.

87. M. Sari, ὁ.π., σ. 693β. — Ahteri Kebîr Arapça-Türkçe Büyük Lûgat, Istanbul 1978, σ. 224α: zurraq = Ak tüylü doğan = γεράκι με ἄσπρο πτίλωμα.

88. F. Viré, ὁ.π., σ. 1187. — Κανέλλη-Bauer, ὁ.π., λήμμα 72. — X. Χατζησαράντου - Ἀντ. Κανέλλη, ὁ.π., λήμμα 223.

89. J. W. Redhouse, ὁ.π., σ. 1008α.

90. F. Steingass, ὁ.π., σ. 615α.

91. Ἀθ. X. Μπούτουρα, Περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἐκτάσεως τοῦ τσ (τζ) φθόγγου ἐν τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ, Ἐν Ἀθήναις 1917, σ. 9. — A. Mirambel, Le groupe τσ en Grec moderne, Bulletin de la Société de Linguistique de Paris 42, 1942-45, 95.

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ

ἄλης

1. «ἄλης ὁ, Καππ. (Ἄνακ. Συνασσ. κ.ά.) ἄλους Καππ. (Φάρασ.). Ἄγνωστου ἐτύμου. Δαίμων παρενοχλῶν τὰς ἐπιτόκους καὶ τὰς ἀρτιτόκους γυναῖκας ἐνθ. ἄν.: Ἄλης τὴν ἐπάτησε (ἐπὶ τῆς κινδυνευούσης κατὰ τὸν τοκετὸν) Συνασσ.». (ΙΛ 1, 440). Ὁ Π. Καρολίδης⁹³ μᾶς πληροφορεῖ: «Ἄλης. Ὁ κατὰ τὴν δημώδη τῶν Καππαδοκῶν δόξαν κατὰ τὸν τοκετὸν ἢ μετ' αὐτὸν καταπιέζων τὴν λεχῶ δαίμων. Ἐντεῦθεν ἢ φράσις Ἄλης ἐπάτησεν ὅταν κινδυνεύῃ ἢ λεχῶ κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν περίστασιν. Πρὸς ἀποδίωξιν τοῦ δαίμονος τούτου πρέπει νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς λεχοῦς εἰς ἢ πολλοὶ χῆνες καὶ οὗτοι ν' ἀπολυθῶσι κατὰ τῆς λεχοῦς· θεωρεῖται δὲ σωστικόν, ἂν οὗτοι μεθ' ὄρμῆς ἐφορμῶντες πλήττωσι τὸ πρόσωπον τῆς πασχούσης... Ἐτυμολογία. Ἡ λ. Ἄλης πιθανῶς ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς Ἑλλ. ἀλίσκομαι ἢ τὸ εἶλλω (Δωρ. *Feilow*) = πιέζω ἢ τὸ ἄλη, ἀλαίνω, ἠλός, ἠλέός, ἠλίθιος, ἀλείτης, ἀτρός, ἀλιτήριος (δαίμονες ἀλιτήριοι Πολυδ. V. 134). Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἡ θεὰ τοῦ τοκετοῦ ἐκαλεῖτο παρ' Ἑλλησιν *Eileithia*, οὔσα θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἢ Ἥρα καὶ ἢ Ἄρτεμις ἦσαν *Eileithiai*. Χῆνες δὲ ἦσαν τὰ ἱερά ζῶα τῆς Ἥρας. Κατὰ ταῦτα ἴσως οὐ μόνον περὶ τὰς ῥ. τῶν λέξεων συγγενεῦει τὸ Ἑλληνικὸν *Eileithia* πρὸς τὸ Καππαδοκικὸν Ἄλης (*Eileithia* λέγεται καὶ Ἐλευθῶ ἢ ῥ. τῆς λέξεως φαίνεται οὔσα ἔλευθ. ἠλυθ.) ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω περὶ Ἄλητος ἐκτεθεῖσιν ὑπονοεῖται σχέσις τις πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν. Ἄλους παρὰ Φάρασ. δαίμων τις σκότιος διὰ νυκτὸς πλανώμενος καὶ ποικιλοτρόπως ἐνοχλῶν ἢ κακοποιῶν τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ῥ. τῆς λέξεως μοὶ φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐν τοῖς ἀνωτέρω περὶ Ἄλητος ἐτυμολογίας ἐκτεθεῖσι παραδείγμασιν». Οἱ πληροφορίες τοῦ Π. Καρολίδη εἶναι πολὺτιμες, ἀλλὰ ἡ ἐτυμολογικὴ ἐξέταση τῆς λ. εἶναι ἀνεπιτυχής, καὶ σωστὰ ἀγνοεῖται ἀπὸ τὸ σχετικὸ λῆμμα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης⁹⁴ ἐξέτασε τὸ λαογραφικὸ μέρος τοῦ θέματος καὶ προχωρώντας στὸ γλωσσικὸ ἀναφέρει: «Τὸ ὄνομα τῆς δαίμονος ταύτης δὲν εἶναι βεβαίως ἑλληνικόν... Καὶ οἱ Ἀρμένιοι (τοῦ Ἐγίν) πιστεύουσιν εἰς τὴν ὑπαρξιν πονηροῦ πνεύματος,

92. Siegmund Fraenkel, *Die Aramäischen Fremdwörter im Arabischen*, Leiden 1885, σ. 116.

93. Π. Καρολίδη, *Γλωσσάριον συγκριτικὸν ἐλληνοκαππαδοκικῶν λέξεων*, Σμύρνη 1885, σ. 136-38. Τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Π. Καρολίδης ἐπαναλαμβάνει ὁ Paul de Lagarde, *Neugriechisches aus Klein Asien*, Gottingen 1886, σ. 42, καὶ ὁ I. Σ. Ἀρχέλαος, Ἡ Συνασός, Ἐν Ἀθήναις 1899, σ. 81 καὶ 222. — Ὁ Θ. Ν. Κωστάκης, Ἡ Ἄνακού, Ἀθήνα 1963, σ. 112, ἀναφέρει γιὰ τὴ λ. ἄλης: «Πρόκειται γιὰ τὸν ἐπιλόχιον πυρετὸ ἢ γιὰ τὴν ἐπιλοχία... Κατὰ τὴν *Ansiklopedisi Inonu* (ἄρθρο *Al karisi*), πρόκειται γιὰ δαίμονα θηλυκό, τὴν Ἄλ.» — Ὁ Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός*, τ. 4, σ. 34, μᾶς πληροφορεῖ: «Ἐπίστευον λοιπὸν αἱ γυναῖκες ὅτι τὸ δαιμόνιον τὸ βλάπτον τὰς λεχωῖδας ἦτο θῆλυ, πιθανῶς, ὡς καὶ σήμερον, ἢ Γελλῶ ἢ οἱ Καλότυχες ἢ Νηρηίδες, εἰς ἐπήρειαν δὲ αὐτοῦ ἀπέδιδον καὶ τὸν ἐπιλόχιον πυρετόν».

94. Ν. Γ. Πολίτου, Ὁκυτοκία, *Λαογραφία* 6, 1918, 299-346 [= *Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Β'*, Ἐν Ἀθήναις 1975², σ. 376-77].

ὅπερ καλοῦσιν "Αλ, κλέπτοντας ἢ ἀντικαθιστῶντος τὰ νεογέννητα παιδιά ἢ ἀποσπῶντος τὸ ἦπαρ τῶν μητέρων. Τὰ ὀνόματα τῶν δαιμόνων "Αλη καὶ "Αλοὺς εἰκάζω ὅτι εἶναι συγγενῆ μᾶλλον πρὸς τὸ τῆς νυκτίας δαίμονος τῶν "Αράβων "Αλιλάτ, πρὸς δὲ σχετίζουσί τινες καὶ τὸ ὄνομα τῆς δαίμονος τῶν "Εβραίων *Λιλίθ*»⁹⁵. Ὁ "Ηρόδοτος (Α', 131) γράφει ὅτι: «καλέουσι δὲ "Ασσύριοι τὴν "Αφροδίτην Μύλιττα, "Αράβιοι δὲ "Αλιλάτ, Πέρσαι δὲ Μίτραν»· ὁποιοσδήποτε σχετισμὸς τῆς λ. μὲ τὸ "Αλιλάτ⁹⁶ εἶναι ἐντελῶς ἀβέβαιος καὶ δὲ νομίζω ὅτι προωθείται ἡ λύση τοῦ θέματος, ἀντίθετα ἢ παράθεση τῆς πληροφορίας γιὰ τὴν χρησιμοποίηση τῆς λ. "Αλ στὴν ἀρμενικὴ διευρύνει τὸ γλωσσικὸ πλαίσιο γιὰ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξης. Ὁ Βαγγ. Σκουβαράς⁹⁷ προσπάθησε νὰ ἐτυμολογήσει τὴ λ. καὶ γράφει: «Νομίζω ὅτι ἡ λ. αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ τὸ οὐσ. διάολος ἀφ' ἐνὸς μὲν φωνητικῶς, ἀφ' ἐτέρου δὲ κατ' εὐφημισμὸν ἠλλοιωμένον... "Απὸ τοῦ τύπου διάολος μέχρι τοῦ ἄλης μεσολαβεῖ ὁ μεταβατικὸς τύπος *ἄλος, ὅστις εἶναι μεμαρτυρημένος μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι κακῶς, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἔχει καταχωρισθῆ ὡς: ἄλλος, ταυτισθεῖς τῇ ἀντωνυμία ἄλλος. «'Αλλος. 6) Διάβολος κατ' εὐφημισμὸν Ποντ. (Κερασ.) β) Κακοποιὸν πνεῦμα, ἐξωτικὸν Ποντ. (Κερασ.)». Ἡ σειρά τῆς ἐξελιξέως τῆς λ. εἶναι ἡ κάτωθι: Διάολος - γιάολος (Πβ. γιάβολος, γιαβαίνω, γιαβάζω, Δωδεκάνησος) - ἄλος κατόπιν βαθμιαίας ἀποσιωπήσεως τοῦ γι. Ὁ ὑπὸ μελέτην τύπος ἄλης προέκυψεν κατὰ τὸ σύνηθες ἐν Πόντῳ σχῆμα: δάσκαλος - δάσκαλης, ἐξ οὗ ἀνομοιώσει τό: λάσκαρις». Ἡ παρατήρηση τοῦ Β. Σκουβαρά ὅτι τὸ ποντιακό: ἄλλος = διάβολος, κακοποιὸ πνεῦμα, ἔχει καταχωρισθεῖ λαθεμένα, εἶναι εὐστοχη, ἢ ἐτυμολόγησις ὅμως τῆς λ. ἀπὸ τὸ διάολος παρουσιάζει μεγάλες φωνητικὰς δυσκολίες καὶ δὲ γίνεται εὐκόλα ἀποδεκτὴ.

Ἡ λ. εἶναι ἀνατολικῆς ἀρχῆς: ἀρμενικὰ⁹⁸ *ալի* ali καὶ *ալ* al = φάντασμα, γεωργιανὰ⁹⁹ *ალი* ali = νεράιδα, τουρκ. al¹⁰⁰ = τὸ δαιμόνιο ποὺ προσπαθεῖ νὰ

95. Ἡ ἐβραϊκὴ λ. *לילית* Lilith = τὸ ὄνομα ἐνὸς θηλυκοῦ δαίμονα τῆς νύχτας, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀκκαδικὸ *Lilitu*, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ συριακὸ *Lelithā*, καὶ δὲ σχετίζεται μὲ τὸ ἐβραϊκὸ *laylah* = νύχτα. — F. Braun, S. R. Driver, Ch. A. Briggs, A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament based on the Lexicon of William Gesenius as translated by Edward Robinson, Oxford 1953, σ. 539α. — E. Klein, A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language, Amsterdam 1971, σ. 422.

96. Ἡ θεὰ "Αφροδίτη λέγεται στὴν ἀραβικὴ *فينوس* finūs <Venus, ἐνῶ ὁ πλανήτης "Αφροδίτη ἀποκαλεῖται *زهرة* zuhara, ἀπὸ τὸ zahara = λάμπω. — H. Wehr, A Dictionary of Modern Written Arabic, Wiesbaden 1971, σ. 376β καὶ 384α. Ἡ ἀραβικὴ λ. zuhara = ὁ πλανήτης "Αφροδίτη, βρίσκεται στὴ μεσαιωνικὴ κυπριακὴ ὡς *ζοχάριν*: «Ὁμορφὴ 'μαι γοιὸν ζοχάριν καὶ χαρὰ 'ς τὸν ποὺ μὲ πάρη». Poèmes d'Amour, ἔκδ. Thémis Siapkarakas-Pitsillidès, Athènes 1975², 116⁶⁻⁸.

97. Β. Σκουβαρά, Τὰ Δυσετυμολόγητα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Σειρὰ Πρώτη, Ζαγορά (Βόλου) 1954, σ. 18-19.

98. M. Bedrossian, ὅ.π., σ. 5α.

99. E. Cherhesi, Georgian-English Dictionary, Oxford 1950, σ. 4α.

100. Derleme Sözlüğü, τ. 1, σ. 166.

πνίξει τις έγκυους, κουρδικά ¹⁰¹ āl = θηλυκός δαίμονας που πιστεύεται ότι σκοτώνει τη μητέρα στη γέννηση του παιδιού κλέβοντας το συκώτι της, συγχρ. puerperal septicaemia, περσικά ¹⁰² **آل** āl = ολέθρια ασθένεια στην οποία υπόκεινται οι γυναίκες ως την έβδομη ημέρα ύστερα από την έγκυμοσύνη τους ¹⁰³. Ιδιόμορφη αρρώστια στις γυναίκες κατά την έγκυμοσύνη, κοινώς πιστεύεται ότι οφείλεται στην επίθεση ενός δαιμόνιου. Όποτε, το δαιμόνιο, νταρῆ ¹⁰⁴ **آل** āl = 1) δαιμόνιο. 2) μάγισσα.

ἄνακα

2. ἄνακα ὁ ¹⁰⁵ ἀστράγαλος (τὸ ὄστουν καὶ ἡ δι' αὐτοῦ παιδιὰ) ἄγνωστός μοι ἡ παραγωγή τῆς λέξεως». Στὸ ἰδίωμα τῆς Ἀξοῦ ¹⁰⁶ ἀπαντᾷ ἡ λ. «ἄνακα (ἡ), κότσι μὲ τὸ ὁποῖο ὁ παίκτης χτυποῦσε ἄλλα στημένα», ἡ λ. θεωρεῖται ἄγνώστου ἐτύμου. Ὑπάρχει καὶ ἡ παροιμία ¹⁰⁷: Μολύβωσεν γὰρ τὴν ἀνάκαν δου = Μολύβωσε καλὰ τὸ κότσι του. Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ ¹⁰⁸ **ناقا** naqā = μυελῶδες κόκκαλο· κόκκαλο τοῦ χεριοῦ, μὲ τὸ προθετικὸ ἄ-, ἄνακα.

ἀσλανίχι

3. «ἀσλανίχι τ' = ἀστεῖο, ἀσλανίχα ἐπίρρ. = ἀστεῖα» (B. Ἀν., σ. 119). Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ ¹⁰⁹ aşlanıḥ = şaka = ἀστεῖο· στὴν τουρκικὴ ἡ λ. βρίσκειται καὶ ὡς: aşlanık, aşmalık, aşnalıḥ, aşnalık. Ἡ τουρκικὴ λ. προέρχεται ¹¹⁰ ἀπὸ τὸ «περσικὸ āšnā ¹¹¹ = φίλος, σύντροφος, γνώριμος, μὲ τὸ παράγωγο āšnāi = φιλία, γνωριμία, καὶ τῆ φράση āšnāi dādan = δίνω σημεῖα ἀναγνώρισης. Παχλαβὶ āšnāk: aşna = φίλος, γνώριμος. Τὸ περσικὸ δάνειο βρίσκειται ¹¹² στὶς δύο λογο-

101. T. Wahby - C. J. Edmons, A Kurdish-English Dictionary, Oxford 1966, σ. 2.

102. F. Steingass, ὁ.π., σ. 91α.

103. S. Haim, ὁ.π., σ. 23αβ.

104. L. N. Kiseleva, V. I. Mikolajcik, Dari-Russkij Slovar', Moskva 1978, σ. 60β.

105. Ἀναστάσιου Σ. Ἀλεκτορίδου, Λεξιλόγιον τοῦ ἐν Φερτακαίνους τῆς Καππαδοκίας γλωσσικοῦ ἰδιώματος, Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος 1, 1883, 491.

106. Γ. Μαυροχαλυβίδη - Ι. Ι. Κεσίσογλου, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Ἀξοῦ, Ἀθήνα 1960, σ. 146.

107. Δ. Λουκόπουλου - Δ. Λουκάτου, Παροιμίαι τῶν Φαρασῶν, Ἀθήνα 1951, ἀρ. παρ. 515.

108. J. W. Redhouse, ὁ.π., σ. 2095β. — F. Steingass, Ar. — Engl., σ. 1139β.

109. Derleme Sözlüğü, τ. 1, σ. 360.

110. A. Tietze - G. Lazard, Persian Loanwords in Anatolian Turkish, Oriens 20, 1967, λῆμμ 12.

111. F. Steingass, ὁ.π., σ. 66β. — Ἡ περσικὴ λ. **آشنا** āšnā = φίλος, σύντροφος, σχετίζεται μὲ τὸ παχλαβὶ āšnāk = πασίγνωστος, γνωστός, μεσ. περσ. "šn'g = ἔμπειρος σέ, ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο περσικὸ *ā(x)šnāka = γνωστός. P. Horn, ὁ.π., λῆμμ 341. — H. S. Nyberg, A Manual of Pahlavi, Wiesbaden 1974, σ. 34. — D. N. Mackenzie, A Concise Pahlavi Dictionary, London 1971, σ. 13.

112. M. Räsänen, ὁ.π., σ. 30.

τεχνικές γλώσσες, Ὀθωμανική (*āšīnā*) καὶ Ἀζερμπαϊζανική (*āšnā*), καὶ ὁ παράγωγος τύπος *āšnāī* παραλληλίζεται ἀπὸ τὰ τουρκικὰ παράγωγα σὲ *-lik*, *-lig*. Εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ παραλλαγές μὲ τὴ σημασία «ἀστεῖο» προέρχονται ἀπὸ τὴ δόκιμη γλώσσα».

γιεκτοῦς

4. «γιεκτοῦς ὁ - γιεκτούσσα ἡ = ἀλήτης - ἀλήτισσα < ἴσως περσ. γεκιατέ ¹¹³ = μοναδικός». (B. Ἀν., σ. 119). Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκ. ¹¹⁴ *yekti* = ἀλήτης, χωρὶς πατέρα.

ἐπαχὰς

5. «ἐπαχὰς ὁ - ἐπαχάδες οἱ = διακεκριμένος, ἀξιότιμος». (B. Ἀν., σ. 120). Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκ. ¹¹⁵ *bahī* = ἐνδοξος, λαμπρός, καὶ ἡ τουρκ. ἀπὸ τὸ ἀραβ. ¹¹⁶ **بهي** *bahīy* = ὁμορφος, μεγαλοπρεπής, λαμπρός.

κέγγερ'

6. «κέγγερ' τό ¹¹⁷, φυτὸ μαστιχοφόρο. Γιὰ τὸν τύπο πρβλ. τὸ *κιγκάρι* τῆς Σινασοῦ». ἡ λ. συγκαταλέγεται ¹¹⁸ μεταξὺ ἐκείνων ποὺ χαρακτηρίζονται ὡς ἀγνώστου ἐτύμου. Ὁ Π. Καρολίδης ¹¹⁹ γράφει: «*Καγκάρι*. Παρὰ Καππαδόκαις καλεῖται οὕτω εἶδος φυτοῦ, ἐξ οὗ τῆς μὲν ῥίζης κατασκευάζεται μαστίχη, τοῖς δὲ καρποῖς χρῶνται, οἱ Φαρασιῶται ἰδίως, ἀντὶ καφέ. Ἡ λ. εἶναι προδήλως ἡ αὐτὴ τῇ Ἀρμενικῇ **կանգար** (καγκάρ) = κινάρα. Ἄλλ' οὐδὲν δεικνύει ἂν ἡ Καππαδοκικὴ λ. παρελήφθη ἐκ τῆς Ἀρμενικῆς ἢ τανάπαλιν, ἢ ὅπερ πιθανώτερον, ἂν ἀρχικῶς ἡ λ. ἐν τῇ ἀρχικῇ σημασίᾳ αὐτῆς ἦτο κοινὴ ἀμφοτέραις ταῖς συγγενέσι γλώσσαις». Ὁ I. Σ. Ἀρχέλαος ¹²⁰ ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. *κιγκάρι* «Εἶδος φυτοῦ ἐξ οὗ ἐξάγεται ἐκ τῆς ῥίζης μαστίχη· *καγκάρι* λέξις Καππαδ.» Ὁ R. M. Dawkins ¹²¹, ἔχοντας λάβει ὑπόψη τοῦ τῆ γνώμη τοῦ Π. Καρολίδη γράφει: «Ὁ Καρολίδης συγκρίνει τὸ ἀρμενικὸ *kankar* = ἀγκινάρα, μιὰ σύγχρονη περσικὴ λέξις, ἀλλὰ στὴν καππαδοκικὴ ἔχει

113. Πρόκειται γιὰ τὴν τουρκοπερσικὴ λ. *yegâne* = μοναδικός, καὶ ὄχι γεκιατέ. I. Χλωροῦ, ὁ.π., τ. 2, σ. 2013α.

114. Derleme Sözlüğü, τ. 11, σ. 4231.

115. New Redhouse, σ. 121.

116. H. Wehr, ὁ.π., σ. 80α.

117. I. I. Κεσίσογλου, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Οὐλαγατς, Ἀθήνα 1951, σ. 117.

118. I. I. Κεσίσογλου, ὁ.π., σ. 117.

119. Π. Καρολίδη, ὁ.π., σ. 84.

120. I. Σ. Ἀρχέλαου, ὁ.π., σ. 244.

121. R. M. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge 1916, σ. 605. Βλ. καὶ Paul de Lagarde, ὁ.π., σ. 51, ὁ ὁποῖος παραπέμπει στὸ ἔργο τοῦ Immanuel Löw, *Aramäische Pflanzennamen*, Leipzig 1881, σ. 234. Ὁ Löw παραθέτει τὸ περσικὸ **کنگر** *kangar* = **حرفشوق** *harshaf* = Κυνάρα ἢ σκόλυμος (*Cynara scolymus*).

είσχωρήσει από την αρμενική και όχι από την περσική δια μέσου τῆς τουρκικῆς, καθὼς ἡ τουρκικὴ λ. γιὰ τὴν ἀγκινάρα εἶναι enginara (ἀγκινάρα)». Ἡ λ. καγκάρι, κιγκάρι, κενγέρ' δὲν ἀναφέρεται στὸ φυτὸ Κυνάρα ἢ σκόλυμος (*Cynara scolymus*), κοινῶς ἀγκινάρα, ἀγκιναριά, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ τὸ φυτὸ Ἄτρακτυλῖς ἢ κομμιοφόρος ¹²² (*Atractylis gummifera* L. = *Carlina gummifera* Willd.), κοινῶς ἀγριομαστιχιά, ἀξάστρα, ἀτρακλίδα, ἀτράξυλο, καλάγκαθο, μαστίχα τοῦ βουνοῦ, μαστιχάθαγκο, μαστιχομάραθο, χαμομηλιά, χαμοληός, χαμολεό. Πρόκειται γιὰ τὸ φυτὸ Χαμαιλέων ὁ λευκός ¹²³ γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Διοσκορίδης (III, 8, ἐκδ. Max Wellmann, Βερολίνο 1953) γράφει: «Χαμαιλέων λευκός, ὃν ἐνιοὶ ἰξίαν καλοῦσι διὰ τὸ ἐν τισὶ τόποις ἰξὸν εὐρίσκεσθαι πρὸς ταῖς ῥίζαις αὐτοῦ, ὧ καὶ ἀντὶ μαστίχης αὐτῶ αἱ γυναῖκες χρῶνται· ἔχει φύλλα ὅμοια σιλλύβῳ ἢ σκολύμῳ, τραχύτερα μέντοι καὶ ὀξύτερα καὶ ἰσχυρότερα τοῦ μέλανος· καυλὸν δ' οὐκ ἔχει, ἀλλὰ ἀφίησιν ἐκ τοῦ μέσου ἄκανθαν ὁμοίαν ἐχίνῳ θαλασσίῳ ἢ κινάρα».

Ἡ περσικὴ λ. ¹²⁴ کنگار kangar = ἀκανθώδης ἀγκινάρα· ἀγριαγκινάρα, πέρασε στὴν ἀρμενικὴ ¹²⁵ ὡς Կանկար kankar, kangar = ἀγκινάρα, στὴν τουρκικὴ ¹²⁶ کنگر kenger = *Cynara scolymus*, στὴν ἀραβικὴ ¹²⁷ ὡς کنگر kankar = Ἄκανθος ἢ ἀπαλή (*Acanthus mollis*). Οἱ τύποι κιγκάρι, κενγέρ' προέρχονται ἀπὸ τὸ τουρκ. ¹²⁸ kengir = ἓνα ἀκανθῶδες φυτὸ ἀπὸ τῆ ρίζα τοῦ ὁποίου βγαίνει μαστίχα· πρόκειται βέβαια γιὰ τὸ φυτὸ *Atractylis gummifera* πὸ ὀνομάζεται στὴν ἀρμενικὴ ¹²⁹ Կատկատ karkar, παραφθορὰ τοῦ kankar > ἑλλ. καγκάρι.

μασούρι

7. «μασούρι τὸ = τὸ πέρα ἀπὸ τὸ κανονικόν, ὁ ἀνώτερος». (B. Ἄν., σ. 120). Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρμενικόν ¹³⁰ Մեծաւեր mes'avor = ἀνώτερος, ἀπὸ τὸ ¹³¹ Մեծ mes' = μεγάλος, κοινῆς ἀρχῆς μὲ τὸ ἑλληνικὸ μέγας.

122. Δ. Σ. Καββάδα, ὁ.π., τ. 2, σ. 662. — Π. Γεννάδιου, Λεξικὸν Φυτολογικόν, τ. 1, Ἀθῆναι 1959², σ. 438-39.

123. J. André, *Lexique des termes de Botanique en Latin*, Paris 1956, σ. 84. Στὸ φυτὸ *Atractylis gummifera* ἀναφέρονται καὶ οἱ λέξεις: *carduus alba* 2, *carduus lactea*, *c. spina*, *c. varianus*, *chrysisceptron*, *helxine* 1, *ixia*, *sefra* 1. Βλ. καὶ Bernhard Langravel, *Botanik der Spaeteren Griechen*, Berlin 1866, σ. 77.

124. S. Haim, ὁ.π., τ. 2, σ. 680α.

125. M. Bedrossian, ὁ.π., σ. 326α. — H. Hübschmann, ὁ.π., σ. 268. — Ambroise Calfa, ὁ.π., τ. 1, σ. 444α.

126. J. W. Redhouse, ὁ.π., σ. 1578α. — J. Th. Zenker, ὁ.π., σ. 764β.

127. R. Dozy, *Supplément*, τ. 2, σ. 503α.

128. Derleme Sözlüğü, τ. 8, σ. 2743.

129. Armenag K. Bedevian, *Illustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names*, Cairo 1936, λῆμμα 571.

130. Rev. D. Khantrouni - M. Koushadjan, *Armenian-English Modern Dictionary*, Beirut 1976, σ. 253α. — M. Bedrossian, ὁ.π., σ. 464α.

131. A. H. Yacoubian, *English-Armenian and Armenian-English Dictionary*, New York, σ. 133α. — Ambroise Calfa, ὁ.π., τ. 2, σ. 639α. — H. Hübschmann, ὁ.π., σ. 473. —

μασδαλάς

8. «μασ-σαλ-λάς ό, μασαλάς ό = άβραγιά ή τμήμα κήπου, που χρησιμεύει για φυτώριο φυτών, διάφορων ζαρζαβατικών». (B. 'Αν., σ. 120). 'Η λ. παράγεται από τὸ τουρκ. ¹³² masala = ένα κομμάτι γῆς, βραγιά· άρδευτικό κανάλι· ή τουρκική λ. ἴσως δὲν εἶναι τουρκικῆς άρχῆς, πρβλ.: άραβ. ¹³³ **مَسَال** masal = χείμαρρος, ή κοίτη τοῦ χείμαρρου.

παγάρτι

9. «παγάρτι τὸ=ζυμάρι, μισοψημένο ψωμί» και «παγάρτικο τὸ=άζυμο ψωμί». (B. 'Αν., σ. 120). 'Ο Π. Καρολίδης ¹³⁴ αναφέρει για τή λ.: «'Αρμεν. **Ρωηωρά** (rawartch) = άζυμον. Προδήλως ή Καππαδοκική λ. και ή 'Αρμενική εἰσὶν οὐ μόνον συγγενεῖς ἀλλὰ αἱ αὐταί. 'Αλλ' έντεῦθεν δὲν έπεται ὅτι ή Καππαδοκική λ. εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῆς 'Αρμενικῆς, πιθανώτερον μάλιστα φαίνεται τὸ αντίθετον, ὅτι δηλονότι ή 'Αρμενική γλῶσσα παρέλαβε τήν λ. ἐκ τῆς Καππαδοκικῆς... ἐν τῇ 'Αρμενικῇ δὲν ὑπάρχει ρίζα ἐξηγοῦσα τήν σημασίαν τῆς λ. ἐν ᾧ ἐν τῇ 'Ελληνικῇ και Λατινικῇ, γλώσσαις συγγενεστέραις πρὸς τήν άρχαίαν Καππαδοκικήν παρὰ πρὸς τήν 'Αρμενικήν, ὑπάρχει ή ρ. πάγ. πάγος, πήγνυμι, piger (Σανσκρ. pag'ras = στερεός)».

'Στήν άρμενική άπαντᾶ ¹³⁵ ή λ. **Ρωηωρζ** pagharch = άζυμος άρτος, χωρίς μαγιά· ὁ σχετισμὸς τῆς άρμενικῆς λ. με τήν καππαδοκική εἶναι σωστός, γιατί ή λ. pagharch δὲν εἶναι άρμενικῆς άρχῆς, ἀλλὰ τὰ ὑπόλοιπα που αναφέρει εἶναι ἀμφίβολα. Τόσο ή άρμενική ὅσο και ή έλληνική λ. προέρχονται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ ¹³⁶ pağarc, διαφορετικὸ τύπο τοῦ pağac = ψωμί που γίνεται ἀπὸ ζύμη χωρίς άλάτι και μαγιά και ψήνεται σὲ διάπυρη τέφρα, μπουγάτσα, που βρίσκεται επίσης και ὡς: pağaca, pağas, pağas, pugaca, puğaca, ἀπὸ τὸ δόκιμο τουρκικὸ ¹³⁷ poğaca (= μπουγάτσα) < ἰταλ. focaccia ¹³⁸ = πλατὺ ψωμί.

Julius Pokorny, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, τ. 1, Munchen 1959, σ. 708. — Gr. Açarjan, ὅ.π., τ. 3, σ. 295.

132. Derleme Dergisi, τ. 3, σ. 1041. Derleme Sözlüğü, τ. 9, σ. 3133.

133. R. Dozy, Supplément, τ. 2, σ. 601α.— M. Sari, El-Mevārid, σ. 1436α.— F. Steingass, Ar.-Engl., σ. 1002α.

134. Π. Καρολίδης, ὅ.π., σ. 94-95.

135. M. Bedrossian, ὅ.π., σ. 89α.— Ambroise Calfa, ὅ.π., τ. 1, σ. 143β.

136. Derleme Sözlüğü, τ. 9, σ. 3378-79.

137. I. Χλωροῦ, ὅ.π., τ. 1, σ. 382β: «**پوغاچا** πογάτσα, ὄν. πλακοῦς, κ. πήττα, λειψόπηττα, μπουγάτσα».

138. 'Ο Σκ. Βυζάντιος, ὅ.π., 1835, σ. 337, αναφέρει: «Μπουγάτσα (ἀπὸ τοῦ 'Ιταλ. focaccia)». 'Η ἰταλ. λ. focaccia άπαντᾶ στή μεσαιωνική έλληνική ὡς φογάτζα, Panus subcinerius (Du Cange, σ. 1686), και πογάτζα (Du Cange, σ. 1188), άλβ. pogatše, pugatše, ρουμ. pogacie, οὐγγρ. pagácsa, σερβοκροατ. pogača κλπ. — Carlo Battisti - Giovanni Alessio, Dizionario Etimologico Italiano, τ. 3, σ. 1673. — G. Meyer, Neugriechische Studien II, Wien 1894, σ. 51. — Τοῦ ἴδιου, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strassburg 1891, σ. 347. — Max. Vasmer, Russisches etymologisches Worterbuch, τ. 2, Heidelberg 1979, σ. 381-82.

τέβετδούκι

10. «τέβετδούκι τὸ = μάλλινο ὕφασμα» (B. 'Αν., σ. 120). 'Η λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ ¹³⁹ tevecik = μάλλινο σαλβάρι.

ἴσαντίρ(ης)

11. «ἴσαντίρ(ης) ὁ - ἴσαντίρῖσα ἡ - ἴσαντίρι τὸ = ἐξωμότης, ἄτακτος· ἔτσι ἔλεγαν οἱ Φαρασιῶτες καὶ τὸν Τοῦρκο, πού μιλοῦσε φαρασιώτικα» (B. 'Αν., σ. 120). 'Η λ. ἐτυμολογεῖται ¹⁴⁰ ἀπὸ τὸ τουρκ. çandır = νόθος· σκληρός, τραχύς, καβγατζής, ὑπερόπτης.

ἰσάρι

12. «ἰσάρι τὸ = τρίχα, τσάρ' τὸ < μήπως ἄρβ. şar, πληθ. eşar». (B. 'Αν.' σ. 120). 'Ο Π. Καρολίδης ¹⁴¹ γράφει: «C'άρες (τσάρες) = μαλλός, ἔριον. λ. Φαρ. 'Η ῥ. προδήλως κειρ, καρ. caro = κείρειν. Σανσκρ. car = πλήττειν. Τὸ 'Αρμεν. լ՝ար = κόμη, ἀνήκει προδήλως εἰς τὴν αὐτὴν ῥίζαν. 'Αλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ γείνη λόγος περὶ τῆς ἐκ τῆς 'Αρμενικῆς παραλήψεως τῆς Φαρασιωτικῆς λ. c'άρες, ἀφοῦ ἡ ἀρχικὴ ἔννοια τῆς κοινῆς 'Αρίας ῥίζης διατηρήθη κυριολεκτικώτερον ἐν τῇ Καππαδοκιῇ λ. σημαίνουσα τὸ τμηθέν, τὸ κεκαρμένον παρὰ ἐν τῇ 'Αρμενικῇ». 'Η λ. ἀπαντᾷ καὶ στὴν ποντιακὴ διάλεκτο ¹⁴²: «τζάριν τό, Κερ. Τρίπ. τζάρι 'Αμ. τζάρ, Κοτ. Σάντ. Τραπ. Χαλκ. Λέξις ξένη. 1) Τρίχα ἀλόγου (χαίτης ἢ οὐρᾶς). 2) Πληθ. τζάρᾶ: α) Σκωπτικῶς τὰ ἀραιὰ γένεια. β) Οἱ ἀραιοὶ κλώνοι χαμοδένδρου τινός». 'Ο Χ. Συμεωνίδης ¹⁴³ ἐτυμολογεῖ τὴν ποντιακὴ λ. ἀπὸ τὸ τουρκ. car.

Στὴν κλασικὴ ἀραβικὴ ¹⁴⁴ συναντᾶται ἡ λ. شجر sha'r καὶ شجر sha'ar = τρίχες, μαλλιά, πού πέρασε στὴν τουρκικὴ ¹⁴⁵ ὡς şa'r = μαλλιά, κουρδικὴ ¹⁴⁶ ša'r = τρίχες, περσικὴ ¹⁴⁷ sha'r = μαλλιά. 'Η ἀραβικὴ λ. sha'r, sha'ar σχετίζεται μὲ τὸ ἑβραϊκὸ ¹⁴⁸ se'ar = μαλλιά, ἀκκαδικὸ šartu = μαλλιά κλπ. 'Η σημιτικὴ λ. βρίσκε-

139. Derleme Dergisi, τ. 3, σ. 1349. — Derleme Sözlüğü, τ. 10, σ. 3901.

140. Derleme Dergisi, τ. 1, σ. 302. — Derleme Sözlüğü, τ. 3, σ. 1068. — New Redhouse, σ. 239.

141. Π. Καρολίδης, ὁ.π., σ. 90. — Paul de Lagarde, ὁ.π., σ. 65. R. M. Dawkins, ὁ.π., σ. 653.

142. Α. Α. Παπαδόπουλου, ΙΑΠ 2, 377.

143. Χ. Π. Συμεωνίδης, Ποντιακὰ ἔτυμα ἀνατολικῆς προέλευσης, 'Αρχεῖον Πόντου 33, 1975-76, 254.

144. E. W. Lane, ὁ.π., τ. 4, σ. 1560α. — F. Steingass, Ar. — Engl., σ. 544α. — H. Wehr, ὁ.π., σ. 473β.

145. New Redhouse, σ. 1049.

146. M. Auguste Jaba - M. Ferdinand Justi, Dictionnaire Kurde-Français, St. Petersburg 1879, σ. 257β.

147. F. Steingass, ὁ.π., σ. 746β.

148. Brown-Driver-Briggs, Heb. — Engl., σ. 972α. — Ludwig Koehler-Walter Baumgartner, Lexicon in Veteris Testamenti Libros, τ. 1, Leiden 1958, σ. 927β.

ται στην αἰγυπτιακή¹⁴⁹ ὡς s'rt = μαλλί, srt = μαλλιά (ζώου), δημώδη αἰγυπτ. s'rt = μαλλί, κοπτική copt = μαλλί προβάτου, κατσίκας· ἴδιας ἀρχῆς ἴσως¹⁵⁰ εἶναι καὶ ἡ ἑλληνική λ. σισύρα¹⁵¹ = «τὸ παχὺ ἱμάτιον ἀπὸ αἰγείων δερμάτων». Ἔχουμε τουρκικὲς λέξεις ποὺ ἀρχίζου ἀπὸ s- καὶ τὸ ὁποῖο διατηρήθηκε στὴν ἑλληνική¹⁵²: πρβλ.: şarımak (= συγγέω, παρανοῶ) > σαδουρδάω, şaşmak (= θαυμάζω, ἀπορῶ) > σαστιέ(ζ)ω κ.ἄ. Οἱ φωνητικὲς δυσκολίες καθιστοῦν τὴν ἑτυμολόγησιν τῆς λ. ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ sa'r προβληματικὴν.

Ὁ Χ. Συμεωνίδης¹⁵³ ἑτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ τουρκικὸ car, παραθέτοντας ἀμετάφραστη τὴν τουρκικὴ λέξη· χωρὶς νὰ εἶμαι βέβαιος, ἴσως μὲ αὐτὸ θέλει νὰ δείξει ὅτι ἡ τουρκικὴ λ. ἔχει τὴν ἴδια σημασίαν μὲ τὴν ποντιακὴν. Ἡ λ. car ἴσως ἀπαντᾷ καὶ μὲ τὴ σημασίαν «τρίχες, μαλλιά», ποὺ δὲν ἐπαλήθευσα μὲ τὰ βοηθήματα ποὺ χρησιμοποιοῦ· πλησιέστερη πρὸς αὐτὴ τὴ σημασίαν βρίσκεται ἡ ἔννοια «τρίχινο κόσκινο». Ἡ τουρκικὴ λ. ὅμως προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρμενικὸ¹⁵⁴ ճար dzar = μαλλιά, μαλλιά τοῦ ἀλόγου, χ αίτη, τρίχινο κόσκινο, γιὰ τὴν ὁποία ἔχουν προταθεῖ οἱ ἀκόλουθοι κυρίως ἑτυμολογίαι¹⁵⁵. 1) Ἡ λ. dzar προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ sha'r, sha'ar = μαλλιά. 2) Ὁ S. E. Mann σχετίζει τὴν ἀρμενικὴ λ. μὲ τὸ περσικὸ¹⁵⁶ جازو dzārū = σκούπα, σάρωθρο, ἀλλὰ ἡ περσικὴ λ. εἶναι ἀντὶ τοῦ πλήρους τύπου جازوب dzā-rob = σκούπα, ποὺ ἀπαντᾷ καὶ ὡς¹⁵⁷ dzāy-rob = σκούπα, ἀπὸ τὸ dzā ἢ dzāy = μέρος, κατοικία, καὶ τὸ جازو rōb = σκούπισε, προστακτικὴ τοῦ ruftan = σκουπίζω, τρίβω. 3) Ὁ J. Pokorny¹⁵⁸ παράγει τὴ λ. ἀπὸ τὴ ρίζαν *g'heri - καὶ τὴ σχετίζει μὲ τὸ ἑλλ. χέρσος, ἀλβ. derr = γουρούνη κλπ. Ἡ ἑλληνικὴ λ. προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρμενικὴ λ. dzar = μαλλιά, τρίχες, καὶ τὸ πιθανότερον εἶναι ἡ ἀρμενικὴ λ. νὰ εἶναι ἰνδοευρωπαϊκῆς ἀρχῆς.

149. J. Černý, *Coptic Etymological Dictionary*, Cambridge 1976, σ. 162.

150. Heinrich Lewy, *Die semitischen Fremdwörter im Griechischen*, Berlin 1895, ἀνατ. 1970, σ. 86.

151. *Ἡσυχίου τοῦ Ἀλεξανδρέως Λεξικόν*, ἐκδ. M. Schmidt, ἀναστατικὴ ἔκδοσις 1975, σ. 1355.

152. B. Ἀναστασιάδη, ὅ.π., 2, 1980, 110. — Κωνστ. Κουκκίδη, *Λεξιλόγιον ἑλληνικῶν λέξεων παραγομένων ἐκ τῆς τουρκικῆς*, Ἀθῆναι 1960, σ. 81-90.

153. Derleme Dergisi, τ. 1, σ. 247. — Χ. Π. Συμεωνίδης, Ἀρχεῖον Πόντου 33, 1975-76, 254. — Κ. Καραποτόσογλου, *Δυσετυμολόγητες Ποντιακὲς λέξεις*, Ἀρχεῖον Πόντου 37, 1982, 241, λῆμμα 200.

154. M. Bedrossian, ὅ.π., σ. 427α. — A. H. Yacoubian, ὅ.π., σ. 162. — Ambroise Calfa, ὅ.π., τ. 2, σ. 586.

155. Stuart E. Mann, *Armenian and Indo-European*, London 1963, σ. 110. — Gr. Açarjan, ὅ.π., τ. 3, σ. 147, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

156. E. Steingass, ὅ.π., σ. 349β. — S. Haim, ὅ.π., τ. 1, σ. 526β.

157. *Τοῦ αὐτοῦ*, ὅ.π., σ. 354β. Ἡ νεοπερσικὴ λ. dzāy-rob συνεχίζει τὸν τύπον gyāg-rōb = σκούπα, τῆς Παχλαβί. — D. N. Machenzie, ὅ.π., σ. 39. Ἡ λ. gyāg ἢ giyāk = μέρος < *vināka, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ viyāk = μέρος. — H. S. Nyberg, ὅ.π., σ. 83 καὶ 217.

158. J. Pokorny, ὅ.π., σ. 445.

ἰδαρπάνας

13. «ἰδαρπάνας ὁ = παλιὸ μεταχειρισμένο παπούτσι γιὰ πέταμα» (B. 'Αν. 120). Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκ. ¹⁵⁹ çarpana = παλιὸ παπούτσι.

ἰδί(χ)λα

14. «ἰδί(χ)λα ἐπίρρ. = μόνον πάντοτε, ἰδίχλα ἄσπρο = μόνον ἄσπρο» (B. 'Αν., σ. 120). Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκ. ¹⁶⁰ çihla = μόνον.

χαλῖσι

15. «χαλῖσι τὸ = μεγάλο καζάνι, χάλκινος λέβητας, < ἴσως ἑλλ. χαλκός». (B. 'Αν., σ. 120). Ἡ λ. εἶναι ἀνατολική: τουρκ. ¹⁶¹ halgin = 1) λεκάνη. 2) μικρὸ μπακιρένιο καζάνι, ἄρμεν. ¹⁶² ԽԱԼԿԻՆ khalgin = μεγάλο καζάνι, ἄραβ. ¹⁶³ خالقين khalqīn = καζάνι, ἄραβ. Παλαιστ. ¹⁶⁴ khalqīn = λεκάνη, χάλκινο πιάτο. Ἡ ἄραβικὴ λ. προέρχεται ¹⁶⁵ ἀπὸ τὸ ἑλλ. ¹⁶⁶ χαλκεῖον, χαλκίον = λέβητας, χύτρα, πρόκειται γιὰ ἀντιδάνειο τῆς ἐλληνικῆς.

χαπικὰς

16. «χαπικὰς ὁ = δισάκι, πρβ. τὸ τουρκικὸ heybe καὶ τῆς Ποντιακῆς διαλέκτου χαῖπᾶ ἦ». (B. 'Αν., σ. 120). Ἡ λ. εἶναι ἀνατολική: τουρκ. ¹⁶⁷ حقيبە hakibe = δισάκι, ἀπὸ τὸ ἄραβικὸ ¹⁶⁸ haqība = δισάκι ἢ ἄραβικὴ λ. βρίσκεται στὴν τουρκικὴ ¹⁶⁹ ὡς hakibe καὶ heybe ἔχοντας τὴν ἴδια σημασία. Ἡ λ. εἶναι πιθανὸ νὰ προέρχεται κατευθείαν ἀπὸ τὴν ἄραβικὴ ὅπως δείχνει ἡ φωνητικὴ τῆς λ., ἄραβ. haqība > *χακιπὰς > χαπικὰς μὲ ἀντιμετάθεση.

159. Derleme Dergisi, τ. 1, σ. 306. — Derleme Sözlüğü, τ. 3, σ. 1083. — New Redhouse, σ. 242.

160. Derleme Sözlüğü, τ. 3, σ. 1165.

161. Derleme Sözlüğü, τ. 7, σ. 2259.

162. D. Khantrouni - M. Koushadjian, ὁ.π., σ. 147α.

163. F. Steingass, Ar. - Engl., σ. 338α. — R. Dozy, Supplément, τ. 1, σ. 400α. — J. B. Belot, Vocabulaire Arabe-Français, Beyrouth 1899⁶, σ. 177α. — M. Sari, El-Mevārid, σ. 438β.

164. Cl. Denizeau, Dictionnaire des parlers Arabes de Syrie, Liban et Palestine (Supplément au Dictionnaire Arabe-Français de A. Barthelemy), Paris 1960, σ. 153.

165. Karl Vollers, Beiträge zur Kenntnis der lebenden arabischen Sprache in Aegypten, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 51, 1897, 296.

166. L-S-J⁹, σ. 1972 καὶ 1973.

167. J. W. Redhouse, ὁ.π., σ. 795β. — J. Th. Zenker, ὁ.π., σ. 392α.

168. H. Wehr, ὁ.π., σ. 193β. — E. W. Lane, ὁ.π., τ. 2, σ. 610γ.

169. J. Deny, Grammaire de la langue Turque (Dialecte Osmanli), Paris 1921, σ. 61. — Ἡ τουρκικὴ λ. heybe βρίσκεται στὸ ἰδίωμα τῆς Σμύρνης ὡς χειμπές καὶ χιγμπές ὁ, τὸ δισάκι. Χρ. Σ. Σολομωνίδη, Σμυρναϊκὸ γλωσσάριο, Ἀθήνα 1962, σ. 127.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΕΩΝ

Οἱ παραπομπές γίνονται στίς σελίδες καὶ τίς ὑποσημειώσεις.

Παρατήρηση: Σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις χρησιμοποιεῖται τὸ ς, περίπου ὅπως τὸ τουρκικὸ ς [tʃ], ἀντὶ τοῦ c μὲ ὕ ἀπὸ πάνω, γιὰτὶ δὲ βρέθηκε αὐτὸ τὸ τυπογραφικὸ στοιχεῖο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ἀγκινάρα 279
 ἀγκιναριά 279
 ἄλης 275-77, ὑπ. 93
 ἄλλος 276
 ἄνακα 277
 ἀθλανίχι 277
 γιεκτούς 278
 γιεκτούσσα 278
 διάολος 276
 ἐπαχάς 278
 ζαγανός ὑπ. 22
 ζάγανος 263-67, ὑπ. 8, 18, 22, 33
 ζαγάρι 264
 ζαγάριον 264
 ζάνος 264, ὑπ. 8
 ζουλός 269
 ζουρλός 269
 ζοχάριν ὑπ. 96
 θόλος 266
 καγκάρι 278, 279
 καρρούσι 267-68
 κάρπασος 267
 κενḡεḡ 288-89
 κιγκάρι 288, 289
 κούζα 268-270, ὑπ. 39, 48
 κούζα (=κούκλα) 269
 κουζι 269, 270
 κουζίν 268
 κουζοκέρας 269
 κοῦζος 268, 269
 κουζουλός 268, 269
 κουλλός 269
 κούτσα 269, ὑπ. 48
 κουτσαγγεῖον 269
 κουτσαγκίον 269
 κουτσός 269
 κόφα 269

κοψία 269
 κυρβασία 267
 κύσθος 269
 λάσκαρις 276
 Λιλίθ 276
 μαῤαλὰς 280
 μαῤθαλὰς 280
 μασούρι 279
 μπογάτσα ὑπ. 138
 παγάρτι 280
 παγάρτικο 280
 πογάτσα ὑπ. 138
 σαγίνι 265
 σαῖνι 265
 σαῤουρῤάω 282
 σαῤτιέ(ζ)ω 282
 ῤαχινῤς ὑπ. 19
 ῤαχίνι 265
 ῤαχίνος ὑπ. 19
 σισύρα 282
 σκῖρος 266
 σπάρος 266
 συγκούριον 264, ὑπ. 15
 ῤεβειῤούκι 281
 τζαγάνα 272
 τζαγανός 266, 270-73, ὑπ. 22
 τζῤῥ 281
 τζῤῥῤ 281
 τζῤῥι 281
 τζῤῥιν 281
 τζαχάνι 272
 τζουράκιον 273-74
 τσαγανός 266, 270-73, ὑπ. 22
 ῤῤαντίρ(ης) 281
 ῤῤαντίρι 281
 ῤῤαντίρῤσα 281
 τῤῤῥ 281
 ῤῤῤῥι 281-282
 ῤῤῤῥῤανῤς 283

ῤῤί(χ)λα 283
 φογάτσα ὑπ. 138
 χαῖπῤ 283
 χαλκεῖον 283
 χαλκίον 283
 χαῖῤῤι 283
 χαπικῤς 283
 χεῖμπές ὑπ. 169
 χέρσος 282
 χιγμπές ὑπ. 169
 ῤῤῤῥες 281
 cuso 268
 kudzoḡéras 269
 kuzzu 269

ΑΖΕΡΜΠΑΪΖΑΝΙΚΗ

āšnā 278

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ

srt 282
 s'rt 282
 s'rt (δημ. αἰγυπτ.) 282

ΑΚΚΑΔΙΚΗ

Lilitu ὑπ. 95
 šartu 281

ΑΛΒΑΝΙΚΗ

derr 282
 pogatše ὑπ. 138
 pugatše ὑπ. 138

ΑΡΑΒΙΚΗ

bahiy 278
 bāshaq 274
 bāz 274

bāzī 274
eşar 281
fīnūs ύπ. 96
ḥaqība 283
ḥarshaf ύπ. 121
kankar 279
khalqīn 283
khalqīn ('Αραβ. Παλαιστ.) 283
kūza 270, ύπ. 49
masal 280
qalansuwat ύπ. 3
qalanswat 267
qalāswat 267
qalsāat 267
qalsuwat 267
qulansiyat 267
s'aqr ύπ. 14
şar 281
sha'ar 281, 282
shāhīn 274, ύπ. 17
sha'r 281, 282
zahara ύπ. 96
zuhara ύπ. 96
zurraq 274, ύπ. 87

ΑΡΑΜΑΪΚΗ

kuzā ύπ. 49

ΑΡΜΕΝΙΚΗ

al 276
ali 276
dzar 282
kangar 279
kankar 278, 279
karkar 279
kenger 279
khalgin 283
mes' 279
mes'avor 279
pagharch 280
pawartch 280
shahēn ύπ. 17

ΒΕΝΕΤΙΚΗ

gazanela ύπ. 22

ΓΑΛΛΙΚΗ

courge 268, 269
cancre 271

ΓΕΩΡΓΙΑΝΗ

ali 276

ΕΒΡΑΪΚΗ

layla^h ύπ. 95
Lilīth ύπ. 95
se'ār 281

ΙΣΠΑΝΙΚΗ

alcuza 270, ύπ. 50
cangrejo 271
couza 270
zangano 270

ΙΤΑΛΙΚΗ

focaccia 280, ύπ. 138
zanco 271

ΚΑΖΑΧΙΚΗ

şajan 273

ΚΑΡΑΚΑΛΠΑΚΙΚΗ

şajan 273

ΚΟΠΤΙΚΗ

COPT 282

ΚΟΥΡΔΙΚΗ

āl 277
şa'r 281

ΛΑΖΙΚΗ

çağana 272

ΛΑΤΙΝΙΚΗ

carbassus 267
carduus alba ύπ. 123
carduus lactea ύπ. 123
carduus spina ύπ. 123
carduus varianus ύπ. 123
chrysisceptron ύπ. 123
helxine ύπ. 123
ixia ύπ. 123
sefra ύπ. 123

ΜΑΝΤΕΑΝΙΚΗ

kuza ύπ. 49

ΝΤΑΡΗ

āl 277

ΟΥΓΓΡΙΚΗ

pogásca ύπ. 138

ΟΥΡΝΤΟΥ

shāhīn ύπ. 17

ΑΡΧΑΙΑ ΠΕΡΣΙΚΗ

*ā(x)šnāka ύπ. 111

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΠΕΡΣΙΚΗ

çaxr-vāk 274
''šn'g ύπ. 111

ΠΑΧΛΑΒΙ

āšnāk 277, ύπ. 111
giyāk ύπ. 157
gyāk ύπ. 157
gyāk-rōb ύπ. 157
kūz ύπ. 49
çark 284
çark 274
*vivāka ύπ. 157
viyāk ύπ. 157

ΠΕΡΣΙΚΗ

āl 277
āshnā ύπ. 111
āšnā 277
āšnāī 277, 278
āšnāī dādan 277
bāz ύπ. 12
çark 274
chang-ār ύπ. 70
chargh 273, 274
charkh 273
dzā 282
dzā-rob 282
dzarū 282
dzāy 282
dzāy-rob 282, ύπ. 157
kangar 279, ύπ. 121

khār-chang ὕπ. 70
 kūza ὕπ. 49
 rōb 282
 ruftan 282
 shah ὕπ. 17
 shāhbāz ὕπ. 12
 shāhīn ὕπ. 17
 sha'r 281
 zağan ὕπ. 30
 zaghan 266, 267
 zurraq 274

ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ

pogacie ὕπ. 138
 zǎgan 267

ΣΑΝΣΚΡΙΤΙΚΗ

çakra-vākā 284

ΣΕΡΒΟΚΡΟΑΤΙΚΗ

pogaça ὕπ. 138

ΣΥΡΙΑΚΗ

kuzā ὕπ. 49
 Lelīthā ὕπ. 95

ΤΑΤΑΡΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝ

çajban 273

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΤΟΥΡΚΙΚΗ

çadan 273

ΤΟΥΡΚΙΚΗ

al 276
 āşīnā 278

aşlanıḥ 277
 aşlanık 277
 aşmalık 277
 aşna 277
 aşnalıḥ 277
 aşnalık 277
 bahi 278
 çağana 272, 273
 çağna 272
 cahana 272
 cana 272
 cane 272
 canos 272, ὕπ. 24
 car 281, 282
 cayan 273
 ciyangac 272
 çadan 273
 çağana 272
 çağanos 272, ὕπ. 24
 çağanoz 266, 270, 272, 273
 çajan 273
 çandır 281
 çarpana 283
 çayan 272, 273
 cherg 273
 çihla 283
 enginara 279
 hakibe 283
 halgın 283
 heybe 283, ὕπ. 169
 isparğos 266
 kalansujet 268
 kalansuwet 268
 kalensüve ὕπ. 38
 kulansijet 268
 kulansiwet 268
 lisarğos 266

maşala 280
 naqā 277
 pağac 280
 pağaç 280
 pağarc 280
 pağas 280
 paḥac 280
 poğaç 280
 puğaç 280
 puğaç 280
 sāna ὕπ. 24
 sekiros 266
 sungur ὕπ. 15
 şahan (παλ. τουρκ.) ὕπ. 17
 şāhīn ὕπ. 18
 şahin 265
 şa'r 281
 şasırmak 282
 şaşmak 282
 tevecik 281
 yegâne ὕπ. 113
 yekti 278
 zagnus 266
 zağan 266, 267, ὕπ. 33
 zağanos 265, 266, 267, 272,
 273
 zağanoz 266
 zağar ὕπ. 14
 zurraq 274

ΤΟΥΡΚΜΕΝΙΚΗ

çajan 273

ΤΣΑΓΚΑΤΑΪ

çajan 273
 çajban 273

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΛΑΤΙΝΙΚΕΣ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ

Acanthus mollis 279
 Accipiter albidus ὕπ. 12
 Accipiter gentilis 264
 Accipiter nisus 264
 Anas casarca 274
 Atractylis gummifera 279
 Bubo maximus 266
 Cancer pagurus 266
 Carlina gummifera 279
 Cucurbita maxima 268, 269
 Cynara scolymus 279
 Elanus caeruleus 274
 Falco biarmicus 273
 Falco cherrung 273
 Falco gyrfalco 267
 Falco milvus 267
 Falco rufus 267
 Falco tinnunculus 273
 Gypaetus barbatus 267
 Gyps fulvus 264
 Hypotriorchis aesalon 273
 Lagenaria vulgaris 268, ὕπ. 44
 Milvus migrans 266
 Milvus milvus 266
 Milvus regalis 266
 Milvus rufus 267
 Vultur fulvus 264

ΑΝΑΛΕΚΤΕΣ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΕΣ

Par C. CARAPOTOSOGLOU

Résumé

L'étude est divisée en deux parties, dont la première est consacrée à la recherche de l'étymon de certains mots grecs médiévaux, tels ζάγανος, τζουράκιον et autres, et la deuxième à l'étymologie jusqu'ici obscure de mots provenant des patois de l'Asie Mineure.